

INHOUDSOPGAVE BELEIDSPAN FONDS BKVB 2005-2008

VOORWOORD	1
1. INLEIDING	3
2. PLAATSBEPALING 1 FONDS BKVB (algemeen)	5
3. PLAATSBEPALING 2 FONDS BKVB (bijzonder)	12
3.1 Zin, betekenis en integriteit van de subsidietoekenning	12
3.2 Het cultureel ondernemerschap	14
4. TOELICHTING EN EVALUATIE OP ONDERDELEN VAN HET SUBSIDIE-INSTRUMENTARIUM 2001-2004	17
4.1 Inleiding	17
4.2 Regeling Basissubsidies	18
<u>4.2.1 Inleiding</u>	18
<u>4.2.2 Basisstipendia</u>	18
<u>4.2.3 Productiesubsidies</u>	19
4.3 Regeling Stimuleringsubsidies	20
<u>4.3.1 Inleiding</u>	20
<u>4.3.2 Startstipendia</u>	20
<u>4.3.3 Projectsubsidies</u>	20
<u>4.3.4 Publicatiesubsidies</u>	22
<u>4.3.5 Werkbeurzen (nieuwe stijl)</u>	23
<u>4.3.6 Praktijksubsidies</u>	24
<u>4.3.7 Investeringsubsidies</u>	24
5. TOELICHTING EN EVALUATIE OP DE COMPLEMENTAIRE REGLINGEN 2001-2004	26
5.1 Inleiding	26
5.2 Regeling Bemiddelaarssubsidies	26
5.3 Innovatie Commissie	27
5.4 Buitenland ateliers / Internationalisering	27
5.5 Studiereis bouwkunst	29
5.6 Oeuvreprijzen en Benno Premselaprijs	29
6. PUBLIEKSBEREIK FONDS BKVB	31
7. PERSONEELSPLAN FONDS BKVB	32

8. HET BUDGET VAN HET FONDS BKVB	33
9. HET SUBSIDIE-INSTRUMENTARIUM 2005-2008	36
9.1 Inleiding	36
9.2 Regeling Basissubsidies	36
<u>9.2.1 Inleiding</u>	36
<u>9.2.2 Basisstipendia</u>	36
<u>9.2.3 Productiesubsidies</u>	36
9.3. Regeling Stimuleringsubsidies	38
<u>9.3.1 Inleiding</u>	38
<u>9.3.2 Startstipendia</u>	38
<u>9.3.3 Projectsubsidies</u>	38
<u>9.3.4 Publicatiesubsidies</u>	39
<u>9.3.5 Praktijksubsidies</u>	39
10. DE COMPLEMENTAIRE REGELINGEN 2005 - 2008	40
10.1 Inleiding	40
10.2 Regeling Bemiddelaarssubsidies	40
10.3 Commissie Pilotprojecten	40
10.4 De Buitenlandateliers / Internationalisering	40
10.5 Studiereis bouwkunst	41
10.6 Oeuvreprijzen, Benno Premselaprijs en Prijs voor de Kunstkritiek Fonds BKVB	41
11. PUBLIEKSBEREIK FONDS BKVB	42
12. PERSONEELSBEZETTING FONDS BKVB	43
13. SAMENWERKING FONDS BKVB MET ANDERE INSTELLINGEN EN FONDSSEN	44
NOTEN	45
Bijlage 1: BERICHTEN UIT DE SAMENLEVING VAN HET FONDS BKVB	52
Bijlage 2: ACTIVITEITEN BEGROTING 2005-2008	56

VOORWOORD

Voor u ligt het beleidsplan 2005-2008 van het Fonds voor beeldende kunsten, vormgeving en bouwkunst. Mogelijk ten overvloede volgen hier enkele leesaanwijzingen. Het is met beleidsplannen als met historische kronieken: in beide gevallen moet de lezer soms een krachtig beroep op zijn verbeelding doen om het leven dat achter feitelijke opsommingen schuilgaat, in al zijn felheid op te roepen. Om hem enigszins op weg te helpen wil het Fonds BKVB hier onomwonden zeggen dat individuele subsidies noodzakelijke investeringen zijn. Zonder die investeringen zouden tal van mooie, schokkende, gevoelige, gelaagde en spraakmakende kunstwerken niet gerealiseerd kunnen worden, tal van baanbrekende en aanjagende presentaties in binnen- en buitenland niet plaats kunnen vinden en zou het vliegwiel van de innovatie alsmear trager ronddraaien. Het kunstleven zou snel uitdrogen en tal van kunstenaars zouden gedwongen worden hun heil elders te zoeken. En dan verdwijnt wat nu in al zijn geschakeerdheid zich nog maar net staande weet te houden: de zorg en de aandacht voor de culturele dimensie van het bestaan, het waarborgen van de kwaliteit der dingen. Het belang hiervan kan niet hoog genoeg ingeschat worden – dit te meer in een tijd waarin steeds meer aan de vrije marktwerking overgelaten wordt. En daar is de culturele component lang niet altijd de *driving force*.¹

Voor het juiste leesbegrip is het belangrijk te weten dat het woord kunstenaar zowel de beeldend kunstenaar, de vormgever als de architect omvat. Voor een dergelijke typering valt veel te zeggen - zeker in het bestek van het beleidsplan van een fonds dat zowel de beeldende kunsten, de vormgeving als de bouwkunst bedient en van alle drie de disciplines de artistieke, innovatieve component het zwaarst laat wegen. Ook is het een gemakkelijke manier om af te zijn van de zich tot vervelens toe herhalende trits “beeldend kunstenaars, vormgevers en architecten” (en die weer verder uitgesplitst in b.v. ‘landschaps- en interieurarchitecten’). Consequent is dat evenwel niet gedaan omdat soms op een specifiek aspect van een of meerdere van deze groepen ingegaan wordt. De lezer denke hierbij maar aan de woorden van de dichter Wallace Stevens “that the sense of being changes as we talk”.

Wie regelmatig de Nieuwsbrieven en de jaarverslagen van het Fonds BKVB gelezen heeft, zal wat in de eerste hoofdstukken aan de orde komt niet vreemd in de oren klinken. Wie dat niet gelezen heeft en meer informatie wil over wat hier slechts samenvattend behandeld kan worden, zij verwezen naar de website van het Fonds BKVB (www.fondsbkvb.nl). Daar is terug te vinden wat nu overgeslagen moest worden.

Trouw aan zijn uitgangspunten helder, transparant en open te zijn, heeft het Fonds BKVB ervoor gekozen zich in de hoofdstukken ‘Plaatsbepalingen 1 en 2’ uit te spreken over de actuele (kunst)wereld waarin het handelt en welke keuzen daarin gemaakt zijn of (moeten) worden.

In hoofdstuk 4 tot en met 7 gaat het Fonds BKVB in op het beleid zoals dat in de cultuurplanperiode 2001-2004 zijn vorm heeft gekregen en hoe het Fonds BKVB dat evalueert. In hoofdstuk 9 en 10 legt het Fonds BKVB, als consequentie daarvan, zijn nieuwe beleidsvoorstellen voor de nieuwe cultuurplanperiode voor. Hoofdstuk 8 ‘Het Budget van het Fonds BKVB’ ligt als een ophaalbrug tussen het oude beleidsplan en de voorstellen voor het nieuwe – wordt daar niet aan getrokken dan is de onbelemmerde doorgang zonder meer verzekerd.

Het is mogelijk dat de lezer sommige stukken te uitgebreid vindt. Het staat hem vanzelfsprekend vrij die over te slaan – maar als verharding voor de weg die hier geplaveid is, zijn ze onontbeerlijk.

1. INLEIDING

Een aantal initiële feiten en omstandigheden is bepalend voor de vorm en inhoud van het voorliggende beleidsplan 2005-2008 van het Fonds voor beeldende kunsten, vormgeving en bouwkunst – vanaf nu: Fonds BKVB. Allereerst is van doorslaggevend gewicht het gegeven dat het vernieuwende beleidsplan 2001-2004 nauwelijks de tijd heeft gekregen zich in zijn volle omvang en samenhang te bewijzen. De relatief late en onderling uiteenlopende ingangsdata van de nieuwe regelingen, de duur van de diverse overgangsmaatregelen en de tijdvergende implementatie van nieuwe onderdelen waren daar debet aan.² Om, alvorens de effecten van de veranderingen gemeten en geanalyseerd zijn, het beleid om welke redenen dan ook drastisch om te gooien zou onzorgvuldig, om niet te zeggen ongepast zijn. Dat neemt niet weg dat in dit nieuwe beleidsplan op grond van interne discussies, toenemend inzicht in en gegroeide ervaring met de lopende regelingen, voorstellen tot aanpassing en verfijning op onderdelen gedaan zullen worden. Een eerste aanzet tot de gedachtevorming hierover was het zogenaamde *Bericht uit de samenleving* (mei 2002) dat als bijlage is opgenomen (Bijlage 1, p. 52). Ook werden, zoals gezegd, in de Nieuwsbrieven en de jaarverslagen van het Fonds BKVB al verschillende punten uitvoeriger belicht.³

Verder zijn de Uitgangspuntenbrief van de staatssecretaris (1 juli 2003) en het Vooradvies van de Raad voor Cultuur (14 april 2003) richtinggevend. Zowel het verzoek van de staatssecretaris tot het terugdringen van regels en bureaucratie als de wens van de Raad tot vermindering van "omvangrijke bureaucratische en administratieve processen"⁴ sluiten harmonieus aan op de bevindingen van het Fonds BKVB zoals o.a. verwoord in zijn *Bericht uit de samenleving*. Het Fonds BKVB heeft geconstateerd dat waar zijn nieuwe regelingen op flexibele wijze subsidies op maat moesten garanderen, zij als neveneffect een alles absorberende administratieve controle met zich meebrengen. Deze toenemende administratieve lastenverzwaring bergt meerdere gevaren in zich: een te trage afwikkeling van de subsidieaanvragen, het onbedoelde en onbewuste prevaleren van de vorm boven de inhoud van de aanvragen en stijgende overheadkosten. De voorstellen in het nieuwe beleidsplan zijn mede opgesteld om die gevaren het hoofd te bieden.

Ook ondersteunt het Fonds BKVB in zijn beleid de overtuiging van de staatssecretaris dat de kwaliteit van de kunst het best tot haar recht komt als zij in vrijheid kan gedijen. Dit loopt parallel aan de overweging van de Raad voor Cultuur dat kunstenaars vanuit een autonome positie verbindingen aangaan en dat die autonome positie niet onder druk mag komen te staan. Het Fonds BKVB ziet het als zijn immanente taak daar zorg voor te dragen en de autonomie van de kunstenaar te waarborgen.

In de afgelopen jaren is er meer dan ooit over de (inter)nationale ontwikkeling van de kunsten gediscussieerd.⁵ Wat de discussies gemeen hebben is de overtuiging van de betrokkenen dat aan de ene kant de kunsten zelf naar een andere positie in de samenleving op zoek zijn en dat zij aan de andere kant andere rollen toebedeeld krijgen. Hoewel het Fonds BKVB naar zijn aard niet richtingbepalend is, zal het zich tot de veranderingen moeten verhouden. Dit beleidsplan is mede een antwoord op de vraag op welke manier het Fonds BKVB dat zal doen.

Voor de vormgeving en de bouwkunst moeten soms andere antwoorden op andere vragen geformuleerd worden. Beiden hebben zich in de huidige cultuurplanperiode mogen verheugen in een toenemende internationale waardering. De vraag is of die waardering aan zal houden en de opdrachten uit het buitenland blijvend zullen zijn.

Een niet minder belangrijke vraag is of het succesvolle zgn. conceptdenken bij een deel van de Nederlandse vormgevers op den lange duur niet tot verlies van realiteitsgevoel en tot een verarming van de ontwerppraktijk kan leiden.

Bij de commissie bouwkunst is de mediativering een regelmatig terugkerend onderwerp van kritische beschouwing. Het lijkt soms alsof gebouwen voor de foto en de glossy reportage ontworpen zijn en hun digitale *presence* belangrijker is dan de realisatie van een onderliggend plan van eisen. Deze veruiterlijking speelt zich ook binnen de andere kunsten af en lijkt samen te hangen met de toenemende mediativering van de samenleving. Dit buitengewoon complexe onderwerp met verreikende consequenties voor de kunsten is de inzet van internationaal debat en onderzoek – waar het Fonds BKVB, ook voor zijn eigen plaatsbepaling, inhoudelijk aan bij hoopt te dragen.⁶

Het beleidsplan 2005-2008 is onder een ander economisch gesternte geschreven dan het beleidsplan 2001-2004. Toen was er geen sprake van een recessie die krimpende cultuurbudgetten, verminderde kunstbestedingen en afnemende opdrachten met zich meebracht. Er heerste zelfs een zeker optimisme over de economische kansen en mogelijkheden van beeldend kunstenaars zoals samengebald in de gedachte over hun cultureel ondernemerschap. In louter economische termen opgevat bleek het cultureel ondernemerschap van beeldend kunstenaars in die jaren van voorspoed toch minder makkelijk invulbaar dan gemeend; in tijden van recessie zal het onderliggende uitgangspunt van dat begrip eens te meer op de proef gesteld worden. Dit gaat, *mutatis mutandis*, ook op voor vormgevers en architecten. Voor hen die met hun noodzakelijke onderzoek en ontwikkeling voor de vernieuwingen in het vak zorgen, kunnen de neergaande conjuncturele bewegingen fataal zijn.

Het Fonds BKVB verwacht dan ook (mede op grond van het nu al toenemend aantal aanvragen) een aanmerkelijk groter aantal aanvragen te verwerken te krijgen. Ook dit vooruitzicht van een te zware druk op “de administratie” van het Fonds BKVB vraagt om adequate aanpassingen van de regelingen. Maar vooral betekent dit dat het budget van het Fonds BKVB niet nog meer aangetast mag en kan worden. Het afgelopen decennium is dat zo onder druk komen te staan dat het Fonds BKVB bij verdere afname zich gedwongen zal zien zijn uitgangspunten en taken te wijzigen (zie hoofdstuk 8 ‘Het Budget van het Fonds BKVB’).

In de volgende hoofdstukken zal gedetailleerder op de hier aangegeven uitgangspunten, knelpunten en beperkingen ingegaan worden.

2. PLAATSBEPALING 1 FONDS BKVB

Het Fonds BKVB is speler in een wereld die voortdurend aan veranderingen onderhevig is. Niet alleen de kunsten wijzigen zich drastisch – maar ook de politieke en maatschappelijke omstandigheden waarin die tot hun recht komen. Het Fonds BKVB wordt daar vanzelfsprekend mee geconfronteerd en verhoudt zich daar bewust (en ongetwijfeld ook onbewust) toe. In de twee hoofdstukken 'Plaatsbepaling' peilt het Fonds BKVB de voor het eigen functioneren belangrijkste en meest bepalende aspecten van die veranderingen. Het Fonds BKVB is zich ervan bewust dat dit een riskante onderneming is, omdat binnen de korte baan van een beleidsplan geen recht gedaan kan worden aan de complexiteit der dingen. Het Fonds BKVB is dan ook niet op zoek naar ultieme antwoorden of eenduidige oplossingen, het wil vooral de dingen die het aangaat, benoemen. Ook beseft het Fonds BKVB dat een vertoog van langere adem meer structuur en minder *faits divers* vereist dan het hier volgende. Desalniettemin verkiest het Fonds BKVB deze mogelijke tekortkomingen boven een gemakkelijk zwijgen.

Het Fonds BKVB werd in 1987 opgericht als het landelijke fonds voor de stimulering van de ontwikkeling van de Nederlandse beeldende kunsten, de vormgeving en de bouwkunst (Regeling Individuele Subsidies). Daarnaast kreeg het de taak middels de Regeling Basisstipendia de breedte en diversiteit van specifiek de beeldende kunsten in Nederland te waarborgen.⁷ Voor beide regelingen gold dat de kwaliteit van het werk van de aanvrager bepalend is voor de subsidietoekenning of -afwijzing. Voor de Regeling Basisstipendia werd dit criterium aangevuld met dat van de erkenning van de kunstenaar: het belang van zijn werk, rol en plaats in een bepaalde (al dan niet lokale) context. De beoordeling op landelijk niveau van alle aanvragen leidde tot een consistente subsidietoekenning. De positieve effecten van deze landelijke weging werden snel zichtbaar, zij resulteerde in een ook internationaal erkende bloei van de Nederlandse beeldende kunst, vormgeving en bouwkunst. Maar de tijd stond niet in tevredenheid over deze resultaten stil: hij bracht in zijn voortgang allerlei veranderingen met zich mee die het landschap waarin het Fonds BKVB zijn plaats heeft, voortdurend transformeert.

- Zo zijn er in de afgelopen jaren ook andere fondsen en instellingen gekomen die tot taak hebben de beeldende kunst, vormgeving en bouwkunst te stimuleren: voor de beeldende kunst en vormgeving de Mondriaan Stichting (1994), voor de bouwkunst het Stimuleringsfonds voor Architectuur (1993), voor de vormgeving de Stichting Premisela (2002) en voor de kunst in de openbare ruimte de Stichting SKOR (2000). Hoewel het onderscheid in doelstellingen tussen deze verschillende instellingen op papier ogenschijnlijk duidelijk is, komt het in de dagelijkse praktijk toch voor dat er her en der sprake is van overlap van activiteiten. Dat heeft soms te maken met keuzes die in het verleden gemaakt zijn en waarvan de gevolgen zich toen niet direct lieten overzien, soms met de verruimde ambities van de instellingen zelf en soms met een veranderde werkelijkheid van de aanvragers die niet meer overeenkomt met die van het onderscheid tussen de fondsen. De fondsen zijn zich hiervan bewust en proberen in voortgangsgesprekken tot hernieuwde onderlinge afstemming te komen (zie bijv. 4.3.4 en 9.3.4 'Publicatiesubsidies').⁸ Het uitgangspunt van het Fonds BKVB in die gesprekken is dat het Fonds BKVB er is voor individuele aanvragers die hun eigen werk in kwalitatieve en onderzoekende zin op hoog niveau verder willen zetten. Anders gezegd: het Fonds BKVB bevordert de kwaliteit en diversiteit

van het aanbod van individuele kunstenaars, vormgevers en architecten, andere fondsen verhouden zich tot de vraag en daarmee tot de aanvragen van instellingen en rechtspersonen.

- Niet alleen het Fonds BKVB subsidieert individuele kunstenaars: ook verschillende gemeentes en provinciale overheden maken geld vrij uit de geldstroom BKV (beeldende kunst en vormgeving) om kunstenaars in hun provincie of stad financieel te ondersteunen.⁹ Deze ondersteuning loopt gelijk op aan die van het Fonds BKVB als het om dezelfde kunstenaars gaat; worden er andere kunstenaars mee bediend dan is het eerder een parallelle financieringsmogelijkheid. Omdat het Fonds BKVB meent met zijn regelingen voor zowel een goede landelijke kwaliteit als diversiteit te zorgen, vraagt het zich af of die gelden door de lagere overheden niet op een andere wijze aangewend zouden kunnen worden. Het Fonds BKVB denkt hierbij aan het toekennen van geormerkte budgetten aan instellingen zoals kunstenaarsinitiatieven waarmee de productiekosten van nieuwe werken gefinancierd kunnen worden en/of passende honoraria aan beeldend kunstenaars betaald kunnen worden. Deze gedachte ligt in de lijn van wat elders in het beleidsplan opgemerkt wordt over het cultureel ondernemerschap van kunstenaars en sluit aan bij de bevindingen van het rapport *De BKV tegen het licht* van Deloitte en Touche.¹⁰
- Voor beeldend kunstenaars en vrije vormgevers is er ook de mogelijkheid van ondersteuning door de WIK gekomen (1999). Al in zijn vorige beleidsplan heeft het Fonds BKVB een deel van zijn subsidie-instrumentarium daarop afgestemd (zoals andere duur aanvraag startstipendium, uitstel eerste aanvraagmogelijkheid basisstipendium, de productiesubsidie als voorbeeld van flankerend beleid). Voor de cultuurnotaperiode 2005-2008 verwacht het Fonds BKVB als direct gevolg van de WIK dat de kunstenaars die daar de afgelopen jaren gebruik van gemaakt hebben, zich (massaal) tot het Fonds BKVB zullen wenden – wat nu al zijn aanvang krijgt, de WIK loopt voor hen immers af. Die toeloop zal de eerder genoemde administratieve lastenverzwaring voor het Fonds BKVB eens te meer vergroten. Beantwoorden de aanvragen aan de gestelde beoordelingscriteria dan zal bij ongewijzigd budget en ongewijzigde criteria die nieuwe stroom van aanvragen de financiële mogelijkheden van de Regeling Basissubsidies te boven gaan.¹¹
- Het uitgangspunt van de landelijke beoordeling door een fonds wordt op politiek niveau met een zekere regelmaat ter discussie gesteld o.a. in het kader van de decentralisatie en de culturele versterking van de regio. In dat verband wordt dan ook wel gedacht aan de instelling van regionale cultuurfondsen. Het Fonds BKVB begrijpt dat deze gedachte voor de podium- en aanverwante kunsten opportuun kan zijn, maar is van oordeel dat zij haar geldigheid verliest voor het aanbod van de beeldende kunst, de vormgeving en de bouwkunst. De kwaliteitsbeoordeling van het werk van de individuele kunstenaar en vormgever is immers niet streek- of stadgebonden, maar gerelateerd aan de (inter)nationale ontwikkelingen van de kunst. Zou dat veranderen dan is terugval en versnippering in provincialisme niet denkbeeldig.
- In de discussie over de multiculturele samenleving is het klassieke kwaliteitsbeginsel onder vuur komen te liggen. In het voetspoor van de Franse socioloog Bourdieu wordt het kwaliteitsbeginsel opgevat als het onderscheidend criterium van een/de dominante klasse die daarmee haar

criteria en haar kunst dwingend oplegt aan de ander en diens kunstuitingen uitsluit. Het kwalitatieve onderscheid zit, anders gezegd, niet direct in de verschillende kunstuitingen zelf als wel in de maatschappelijke positie van haar beoefenaars en beoordelaars. Hoe juist dit inzicht in bepaalde opzichten ook is, er valt toch het nodige op af te dingen - zeker als het om de snelweg naar een alomvattend cultuurrelativisme blijkt te gaan. De hier geschetste gedachtegang doet in laatste instantie nl. geen recht aan een belangrijk gegeven van de huidige kunstontwikkeling. Onder invloed van allerlei oorzaken is de dynamiek van de kunst zo groot geworden dat zij aan de begrenzingen van de gevestigde instellingen ontstijgt en andere dragers, vormen en podia voor haar bestaan opzoekt (film, video, documentaire, muziek, *relational art*, de openbare ruimte, clubs, internet, interactie, het gesprek enz.). In haar bewegingen naar het nieuwe en het andere vernieuwt de kunst zich voortdurend en stelt zij zichzelf bijna als vanzelf ter discussie; daar is op termijn geen plaats voor vastgeroeste criteria of langdurige consolidatie van posities (wat door de huidige, hevige identiteitscrisis van de musea bevestigd lijkt te worden). Hierdoor is een boeiend amalgaam aan kunstuitingen ontstaan die in grote verscheidenheid naast elkaar hun eigen bestaansrecht hebben of claimen. Het is die claim die het debat gaande houdt en het cultuurrelativisme op scherp zet. De ontwikkeling van de kunst wordt immers mede uitgemaakt door strijd, wedijver en rivalisering: in het vuur van die smidse wordt zij gehard en getest op haar duurzaamheid. Zou onder de noemer van cultuurrelativisme de kunst uit deze strijd gehaald worden, dan wordt zij monddood verklaard en verliest zij haar geldigheid. Dit betekent dus zeker niet dat anderen of andere kunstuitingen dan de gangbare uitgesloten moeten worden – integendeel. Wel moeten zij zich betekenisvol en in kwalitatief onderscheidende zin verhouden tot het bewegelijke bestaande. Waarbij de beoordeling van de kwaliteit langs vele lijnen loopt: van het wegen van de context waarin het werk tot stand komt en zijn plaats vindt tot de bepaling van de intrinsieke kwaliteiten van het werk.¹² Om die permanente discussie te waarborgen stelt het Fonds BKVB zijn beoordelingscriteria aan de hand van de ontwikkelingen in de kunsten steeds bij en streeft het in de samenstelling van zijn commissies ernaar recht te doen aan de rijkdom van die ontwikkelingen. Met ingang van het beleidsplan 2001-2004 heeft het Fonds BKVB er daarom extra actief op ingezet om de commissies breed en divers samen te stellen (waarbij de leeftijdsopbouw, de culturele diversiteit, het sekseonderscheid, de regionale spreiding en de expertise per kunstuiting factoren van doorslaggevende betekenis zijn). Dat de commissies ook nog eens elk jaar gedeeltelijk van samenstelling veranderen, is mede een garantie dat de deur naar de buitenwereld open blijft. In deze context en in al zijn relativering en diversiteit blijft het kwaliteitsoordeel het leidende beginsel van het Fonds BKVB.

- De in het vorige beleidsplan gesignaleerde tendensen in de kunsten tot het multidisciplinaire, tot de cross-overs, tot het gebruikmaken en inzetten van de nieuwe media, film en fotografie, tot grenservingen en tot andersoortige kunstuitingen zijn nog onveranderd van kracht. De eerder genoemde mediatisering van de kunsten draagt hier mede toe bij; die weekt het beeld los van zijn (kunst/historische, vakinhoudelijke, ambachtelijke) achtergrond en laat het los in de onbepaalde digitale ruimte – die dan ook om een andere kritische, theoretische benadering en definiëring vraagt.¹³ Opvallend is dat

(jonge) kunstenaars vrijelijk gebruikmaken van verschillende dragers en net zo gemakkelijk lijken te kiezen voor de meer traditionele kunstvormen als teken- en schilderkunst als de digitale media. De rondzoemende beweringen als zou de schilderkunst dood zijn en de nieuwe media de uitingsvormen van onze tijd zijn, lijken daarmee alweer door de ontwikkelingen achterhaald. Omdat het Fonds BKVB met zijn regelingen de volle breedte en diversiteit van de kunsten bedient, zijn er niet op voorhand richtingen of ontwikkelingen die in het bijzonder door het Fonds BKVB gesteund zijn of worden. Oude, nieuwe middelen en media lopen bij het Fonds BKVB dooreen – net als bij de kunstenaars. Door zijn meervoudige aard (de beeldende kunst, vormgeving en bouwkunst) heeft het Fonds BKVB wel altijd vanuit verschillende invalshoeken naar de bovengenoemde ontwikkelingen kunnen kijken en ze in een verruimd perspectief kunnen beoordelen.

- Wat het Fonds BKVB opvalt, is de langzame maar zekere verschuiving in receptie en appreciatie van een zogenaamde oeuvercultuur naar een tentoonstellingscultuur. Tentoonstellingen en manifestaties zijn de plaatsen geworden waar gedachten, visies en opvattingen zichtbaar worden en waar de curator zijn scepter zwaait: het is zijn visie waarbinnen individuele werken van individuele kunstenaars gepresenteerd worden en betekenis krijgen. Het lijkt erop alsof het auteurschap van de kunstenaar aan betekenis inboet en verschuift naar dat van de curator. In het kunstaanbod gaat het dan niet meer om de ontwikkeling en plaatsing van het individuele oeuvre als wel om de impact van het individuele werk in het hier en nu. Dit hangt mogelijk samen met een veranderende inbeddingstructuur voor de beeldende kunst: het museum is niet meer de eerste plaats waar de kunst haar schouwplaats vindt maar eerder de wereld daarbuiten. Steeds vaker worden kunstenaars uitgenodigd om aan festivals, manifestaties, biënnales enz. van allerlei aard en soort deel te nemen, worden hun kunstwerken opgevoerd als zomer- en stedenattracties of wordt kunstenaars gevraagd oplossingen in niet-artistieke processen aan te dragen. Aan deze veranderende rol van de beeldende kunst zitten zonder meer positieve kanten zoals de vergroting van het publieksbereik, de ontsluiting van de beeldende kunst als een domein van specifieke kennis en kunde, de (utopische) hoop op een door kunst verrijkt bestaan enz. Maar er zijn ook keerzijdes. Kunstwerken kunnen gelegenhedswerken worden; kunstenaars worden door curatoren mogelijk eerder uitgenodigd op basis van hun beschikbaarheid, inzetbaarheid en attractieve vermogen dan op grond van de intrinsieke, autonome kwaliteit van hun werk; de individuele werken worden in de dwingende zo niet routineuze vorm van de presentaties (beeldenroutes, etalagepresentaties, zomeropstellingen) van hun werkelijke inhoud ontdaan en kleuren kameleontisch met de opzet van de manifestatie mee. Het zicht op de ontwikkeling en betekenis van oeuvres verdwijnt in deze baaiert aan contexten naar de achtergrond. De beoordeling van kunstwerken binnen een oeuvre en van kunstenaarsposities verliest daarmee haar relevantie – en omdat die er minder toe doen, onttrekken de gelaagdheid en de genealogie van een werk in een individueel bevochten kunstenaarspositie (sociaal, maatschappelijk, politiek, artistiek) zich steeds meer aan de kritische waarneming. Hoewel de kunst in deze snelle cultuur van behagen en vermaak haar (mogelijke) kritische potentie kan verliezen, is het tegelijk mogelijk dat zij nieuwe betekenissen en vormen kan ontwikkelen. Het woord 'mogelijke' staat

tussen haakjes omdat het idee dat kunst kritisch moet zijn ook ter discussie staat, het zou eerder een opgelegd idee dan een inherente eigenschap zijn.¹⁴ Extra verwarrend is het te bedenken dat over de presentatie van kunstwerken in musea al decennialang dezelfde discussie is gevoerd: volgens sommigen wordt de kunst daar tot zwijgen gebracht. De projectsubsidies van het Fonds BKVB maken het het Fonds mogelijk op deze verscheidenheden in te spelen; door het leggen van bepaalde accenten bij de inrichting en beoordeling van de projectsubsidies en de bemiddelaarssubsidies hoopt het Fonds BKVB een kritische kwaliteit van langere adem dan die van een (zorgeloze) zomer te kunnen bestendigen en recht te doen aan de potentie van de bovengenoemde ontwikkelingen.

- Het door kunstenaars maken van in-situ werken, het werken in opdracht en het louter produceren voor tentoonstellingen en manifestaties zet het klassieke autonomie begrip op losse schroeven. Voor de critici die de autonomie van de kunst synoniem verklaren aan navelstaarderij is dat een gelukkige ontwikkeling; maar het is ook zaak de historische bepaaldheid van het begrip in het oog te houden.¹⁵ Voor de Amerikaanse criticus Greenberg hield de autonomie van de kunst het onderzoek naar haar eigen aard en werking in en vond de kunst haar betekenis in het niet onderhevig zijn aan externe factoren zoals de markt, ideologie, opdrachten. Hoe relatief deze autonomieopvatting bij nadere beschouwing ook is, zij was wel het pleidooi voor een belangeloze inzet van de kunst om onderzoek, revolte, immanente kritiek en ontdekkingen van welke aard dan ook mogelijk te maken. Het zou te betreuren zijn als dat in de strijd om het dagelijks bestaan van de kunst verloren zou gaan. Het Fonds BKVB bepleit niet een vrijblijvende autonomie – maar wel, zoals de Raad voor Cultuur dat heeft verwoord in zijn Vooradvies, “dat de kracht en het innovatieve vermogen van kunst en cultuur het blikveld van de overheid dienen te bepalen en dat kunst vanuit zijn autonome ontwikkeling in staat moet worden geacht positie te kiezen ten opzichte van en richting te geven aan de voortdurend veranderende maatschappelijke context” - waarbij het woord autonomie als synoniem aan onafhankelijk begrepen moet worden.¹⁶
- Die eerder genoemde verschuiving van aandacht naar individuele werken heeft ook te maken met het verlangen van de kunstwereld en het publiek naar het jonge en nieuwe. Die niet te stillen honger heeft een onophoudelijke jacht naar (nieuw, jong) onontdekt talent met zich meegebracht. Hoe lang dat talent houdt, hoe rijp het kan worden en welke potenties het voor de toekomst heeft, zijn minder belangrijke overwegingen dan het feit dat het werk NU tonen onderscheidend kan zijn voor de kunstenaar, curator, instelling en pers die allen op hun beurt graag een graantje meepikken van het hippe succes. In zijn beleidspan 2001-2004 heeft het Fonds BKVB zich al kritisch over deze tendens uitgelaten en mede in het licht van het vorige punt wil het de aanvragen voor startstipendia terughoudend beoordelen. Dit ook om de aanvrager tegen zichzelf en het risico van het kortstondige (subsidie)succes te beschermen. De WIK biedt bij afwijzing van een aanvraag tot op zekere hoogte een werkbaar alternatief.
- Zoals al in de ‘Inleiding’ is aangestipt kenmerkt een (spraakmakend) deel van de Nederlandse vormgeving zich door haar zgn. conceptuele karakter. Dat heeft de Nederlandse vormgeving internationaal gezien hoge ogen doen gooien maar stilletjes aan ook tot kritische reflectie geleid. Hield de

conceptuele benadering aanvankelijk de bevrijding in van het gebruiksvoorwerp van zijn functionele toepassingen en leidde het tot verrassende innovaties, het heeft ook voor navolgers de deur opengezet. Zo wordt gezegd: “Als we na 10 jaar de balans opmaken, lijkt de conclusie onvermijdelijk dat vormgevers hun hand hebben overspeeld. Onder de noemer ‘conceptuele’, ‘autonome’ of ‘vrije’ vormgeving zijn teveel wegwerpproducten geproduceerd die vlees noch vis zijn. Als kunstwerken zouden ze hard afgerekend worden op hun te magere ideeën en flauwe grappen terwijl ze als functionele gebruiksvoorwerpen wel de subsidiegever maar niet de industrie weten te interesseren.”¹⁷ Hoeveel hier ook op af te dingen valt, feit is dat het bedenken en ontwikkelen van een concept door het conceptuele denken bij sommige ontwerpers is gaan prevaleren boven het zicht op het werkelijk in productie laten nemen van het ontwerp; de creatieve beïnvloeding van het productieproces die de productvormgeving van massaproducten ten goede kan komen, blijft daardoor uit. Zijdelings zij opgemerkt dat er in Nederland steeds minder geproduceerd wordt, wat mogelijk ook van invloed is op de opkomst van dit conceptuele denken. Mede door deze ontwikkeling heeft de vormgeving in sommige opzichten een autonome positie ingenomen – wat haar de mogelijkheden heeft verschaft zich kritisch en onderzoekend te verhouden tot haar eigen uitgangspunten. In die bezinning op haar positie kan zij zich ook opwerpen als de hoedster van de culturele componenten van haar werkdomein waardoor nieuwe, aanvullende rollen voor haar zijn weggelegd. Zij kan maatschappelijke en sociale terreinen bestrijken en daar innovatieve ideeën voor aandragen. Deze mogelijkheden van en voor de vormgeving zullen in goed overleg met de Stichting Premisla ingebed worden in de projectsubsidiebeoordeling van het Fonds BKVB. Overigens weet het Fonds BKVB maar al te goed dat ‘productie’ in haar seriematige betekenis niet zaligmakend is: de vervaardiging van een vaas of de plaatsing van een foto in een magazine kan meer werelden in beweging zetten dan een lopende band productie. Het is die grensverleggende, onderzoekende en vernieuwende kant van de vormgeving die het Fonds BKVB heeft bevorderd, en dat zal het ook blijven doen. Anders is het als ideeën in de lucht blijven hangen en/of hun concrete uitwerking missen – zeker als dat nu juist niet de intentie van de ontwerpers is. Zo heeft een aantal jonge Nederlandse modeontwerpers met hun gedurfde en beeldende kunstachtige concepten internationaal voor de nodige opwinding gezorgd – maar bleef de beoogde vertaling van concept naar productie uit, mede door gebrek aan ervaring en praktische kennis. Voor sommige jonge ontwerpers betekende dit dat zij uiteindelijk met lege handen achterbleven. De teleurstelling die dit met zich meebracht is voor het Fonds BKVB aanleiding geweest tot bezinning. Om aan die bezinning richting te geven heeft de Innovatie Commissie het initiatief *Connected* gesteund; *Connected* wil het gat tussen concept en productie dichten en modeontwerpers doel- en praktijkgericht op weg helpen.¹⁸

- De economische voorspoed en internationalisering van de afgelopen jaren brachten met zich mee dat architecten in toenemende mate opdrachten uit binnen- en buitenland kregen. Hoewel onderzoek en reflectie in de hectiek van het bouw- en ontwerpproces op de achtergrond konden raken, deed zich juist ook het omgekeerde voor. Sommige bureaus zetten eigen onderzoek op als een integraal onderdeel van hun ontwerppraktijk. Dit versterkte enerzijds hun

eigen onderscheidende positie, anderzijds was het een noodzakelijk antwoord op het achterwege blijven van onderzoek door lagere overheden als provincies en gemeentes. Het is evenwel niet denkbeeldig dat daar in een tijd van recessie op bezuinigd zal worden. Omdat dit onderzoek van groot belang is, ook in tijden van economische neergang, wil het Fonds BKVB in de komende cultuurplanperiode de aanvragen voor de bouwkunst daar nadrukkelijker op beoordelen en er zorg voor dragen dat dit onderzoek verder gezet kan worden. Duidelijk zij hier gezegd dat het om een specifiek soort onderzoek gaat nl. de reflectie op het eigen metier, de eigen positie en ontwerppraktijk, het verlangen de ruimte naar de horizon met ideeën te overspannen enz. – het onderzoek dat de “artistieke”, innovatieve component van de architect bevordert en niet het onderzoek in praktische zin.

Aansluitend op deze algemene plaatsbepaling zal het Fonds BKVB in het volgende hoofdstuk, ‘Plaatsbepaling 2’, ingaan op de zin, betekenis en integriteit van de subsidietoekenning en op het cultureel ondernemerschap van kunstenaars, vormgevers en architecten.

3. PLAATSBEPALING 2 FONDS BKVB

3.1. Zin, betekenis en integriteit van de subsidietoekenning

Wat levert het subsidiestelsel nou eigenlijk op? In zijn directheid is deze vraag mogelijk plompverloren maar in haar reële verlangen naar inzicht is zij zonder meer gerechtvaardigd. Het antwoord is velerlei. Het zorgt voor een rijk vertakte en levendige infrastructuur van kunstbeoefenaars en kunstinstellingen door geheel Nederland; het bevordert een bewegelijke cultuur van gemeenzaamheid in plaats van die van de uitzonderlijke eenlingen (niet louter Mondriaan of Koolhaas maar even zo interessante zij het minder door kunsttoerisme geëxploreerde 'achterlanden'); het stelt kunstenaars in de gelegenheid ook los van de markt te werken, te experimenteren en onderzoek te doen, want niet alles hoeft meteen zijn profijt op te brengen; het maakt het mogelijk dat er ook andere sterren dan alleen vallende aan de hemel staan – het licht van een kunstenaar kan immers snel opgebrand raken, zeker als hij in korte tijd grote tentoonstellingsinspanningen moet leveren. Subsidies maken het hem mogelijk zich opnieuw op te laden; en zo zorgen subsidies ook voor continuïteit. Die continuïteit en rijk vertakte infrastructuur hebben niet te onderschatten effecten: zij waarborgen de zin en betekenis van een cultuur die met haar subsidies nadrukkelijk aangeeft werkelijk waarde te hechten aan de kunsten en die daarbij meent dat reflectie, experiment, onderzoek en historisch besef daar de intrinsieke bestanddelen van zijn. Subsidies dragen daardoor, anders gezegd, bij aan de kwaliteit van het bestaan. Want wat aan artistiek resultaat, kennis en inzicht verworven wordt, kan de gehele gemeenschap ten goede komen. Zou dit louter in het mechanisme van vraag en aanbod aan de markt overgelaten worden dan verschaalt het aanbod – en is de kans zeer groot dat het kunstenaarsaanbod een variant op de onnipotente Blokker-Hema-V&D-winkelstraat zal worden: overal (het geestdodende?) hetzelfde.

Nu is het zo dat er in het Nederlandse beeldend kunstklimaat vele kunstenaars gedijen. Er is een zgn. toplaag die het internationaal goed doet, er is een brede en interessante middenlaag die op onvoorspelbare en onverwachte plaatsen heel gemakkelijk overloopt in die toplaag (met andere woorden: posities liggen niet vast), en er is een grote "massa" aan kunstenaars die in talloze 'circuits' uiteenwaaiert. De schattingen over het totaal aantal kunstenaars in Nederland lopen uiteen van 12.000 tot 42.000.¹⁹ Van welke aantal je ook uitgaat, duidelijk is dat het Nederlandse subsidiestelsel er niet op uit is (en ook niet kan zijn) iedereen die zich in het domein van de kunsten ophoudt te ondersteunen. Het Fonds BKVB kent jaarlijks ongeveer 700 subsidies toe; die bestrijken dus minder dan 6% van alle kunstenaars (uitgaande van de laagste raming van 12.000 kunstenaars). Vanzelfsprekend gaat het jaarlijks niet steeds om dezelfde kunstenaars want de subsidies zijn incidenteel. Wat dat betreft kan geconstateerd worden dat de marktwerking al stevig is ingezet: elke kunstenaar is voor zijn inkomsten immers ook op de markt aangewezen. De subsidies zijn hier het zout in de pap waardoor er een vleug van bijzonderheid en eigenheid aan de Nederlandse kunsten gegeven wordt.

Dat het nodig is dat de Nederlandse overheid subsidies toekent aan individuele kunstenaars, vormgevers en architecten wordt, dan ook door weinigen echt fundamenteel betwist.²⁰ Vriend en vijand van het vigerende subsidiesysteem zijn het er om allerlei verschillende redenen over eens dat kunstenaars gesteund moeten worden.

De discussie kan hoog oplaaieren als de vraag rijst tot hoe ver de zorg van de overheid zich moet strekken en hoe de subsidies ingezet moeten worden. De zienswijzen

lopen hier onderling zo mogelijk nog meer uiteen. Zo zouden volgens sommigen alleen de (aller)allerbesten subsidie mogen krijgen. Of, naar de overtuiging van anderen zouden juist alleen de starters subsidie mogen ontvangen om ze met een versnelde beweging voorwaarts te helpen, maar daarna moeten ze zich zelf maar zien te redden. Omgekeerd, menen weer anderen dat er alleen nog maar subsidies toegekend moeten worden aan oudere kunstenaars die al een carrière achter de rug hebben en zich hebben bewezen, en voor wie het subsidiesysteem dan de zorg voor de oude dag betekent. Of subsidies zouden niet aangevraagd maar gericht toegekend moeten worden, zodat wat van belang gevonden wordt, specifiek gestimuleerd kan worden.

Over de wijze waarop subsidies worden toegekend wordt evenmin eensluidend gedacht.²¹ Sommigen menen dat toekenning door fondsen in de praktijk neerkomt op een vriendjes cultuur en dat de kansen op een toekenning aanzienlijk vergroot worden als de aanvrager tot de kring van het fonds behoort (b.v. in dezelfde stad als de meeste commissieleden woont; de commissieleden kent; eerder subsidies gekregen heeft, want subsidies worden immers altijd aan dezelfde toegekend en dan ook nog eens aan aanvragers die het eigenlijk niet nodig hebben); beter is het het fondsensysteem door een loterij te vervangen of een intendant aan te stellen die naar eigen inzichten voor een bepaalde tijd subsidies op persoonlijke titel toekent; of, ander alternatief, alle subsidiegelden regionaliseren, al dan niet in *Council*-verband, zodat de beoordeling dichterbij de kunstenaars komt te staan en het kunstaanbod in de regio kan floreren.

Maar deze gedachten gaan voorbij aan een hecht geregisseerde werkelijkheid en in de gedrevenheid van de discussie wordt de dagelijkse gang van zaken gemakkelijk vergeten. In het kader van dit beleidsplan en de daaraan verbonden bestudering van de werkwijze van het Fonds BKVB, is het daarom goed die werkelijkheid nog eens beknopt te presenteren.

Elk jaar plaatst het Fonds BKVB een oproep voor nieuwe commissieleden in de landelijke dagbladen en de specifieke vakbladen. Onafhankelijke selectiecommissies (twee voor de beeldende kunst, een voor de vormgeving en een voor de bouwkunst) selecteren uit het aanbod de nieuwe commissieleden.²² Daarbij is een aantal criteria van belang: er wordt rekening gehouden met de samenstelling van de commissie (welke aanvullende expertise is nodig), de regionale spreiding speelt een rol (er wordt gestreefd naar een topografisch brede samenstelling), de culturele achtergrond wordt meegewogen, de leeftijd kan meespelen in verband met de leeftijdsopbouw van de commissieleden evenals andere kenmerken als geslacht enz. Er wordt, kortom, gepoogd een commissie samen te stellen die recht doet aan de breedte, diversiteit en ontwikkeling van de discipline; een dergelijke brede, zo niet uiteenlopende samenstelling voorkomt tegelijk de mogelijkheid dat al op voorhand duidelijk zou zijn wie wel of niet voor een subsidie in aanmerking komt.

Bovendien maakt elk jaar een deel van de zittende commissieleden plaats voor nieuwkomers die de commissie van nieuwe inzichten voorzien; de termijn van een commissielid loopt, afhankelijk van een aantal factoren, uiteen van een tot vier jaar maar duurt gemiddeld drie jaar. Omdat het Fonds BKVB drie disciplines bestrijkt en daar tal van regelingen voor kent, telt het veel commissieleden (zo'n 150 in totaal). Deze omvang en de jaarlijkse wisselingen geven het idee van een ons-kent-ons cultuur geen grond.

De commissies beoordelen de binnengekomen aanvragen op uniforme wijze: aan de hand van documentatiemateriaal en de door de aanvrager ingevulde formulieren. De

criteria waaraan het werk van de aanvrager getoetst wordt, staan uitgebreid omschreven in de Toelichting op het aanvraagformulier; de criteria zijn regeling- en discipline gebonden maar in alle gevallen is het oordeel over de kwaliteit een zeer bepalende. Om de discussies over het werk in de verschillende commissies/werkgroepen te synchroniseren en op hetzelfde niveau te houden worden de commissievergaderingen voorgezeten door een vaste voorzitter.²³ Van het oordeel wordt door de secretaris van de commissie een verslag gemaakt dat door de voorzitter en commissie op zijn juistheid gecontroleerd wordt; vervolgens krijgt de aanvrager schriftelijk het oordeel.

Deze wijze van beoordeling garandeert een controleerbare en transparante intersubjectiviteit (als uitkomst van de discussie) die het de aanvrager in voorkomende gevallen mogelijk maakt bezwaar aan te tekenen tegen het oordeel van de commissie en daar eventueel tegen in beroep te gaan.

Om de ethiek en integriteit van de zuivere beoordeling ook op een ander niveau te bewaken, geeft het reglement van het Fonds BKVB precies aan wie wel en niet voor welke regeling kunnen aanvragen. Zo is het commissieleden niet toegestaan een aanvraag in te dienen binnen dezelfde regeling van het Fonds BKVB en worden mogelijke aanvragen van levens/werkpartners van commissieleden in andere werkgroepen behandeld.²⁴

Zoals in hoofdstuk 2 al is gesteld heeft deze werkwijze het grote voordeel dat oordelen over het werk van de aanvrager consistent zijn en niet regionaal of lokaal uiteen lopen; het is een landelijke toets die in zijn geschakeerdheid recht kan doen aan het plaatselijke en er tegelijk voor zorgt dat de besten in beeld blijven.

3.2 Het cultureel ondernemerschap

Het cultureel ondernemerschap heeft voor het Fonds BKVB van het begin af aan een tweeledige betekenis gehad. Allereerst omsluit het in zijn historische geaardheid²⁵ en met zijn nadruk op het innovatieve, creatieve, onderzoekende en explorerende de essentie van het kunstenaarschap. Het is op de (tijd)markt van geestelijke en artistieke aandelen dat het kunstwerk zijn waarde krijgt en het gaat ervan uit dat kunstenaars de weg naar die markt goed weten te vinden.

Ten tweede leek het in zijn economische betekenis de potentie te hebben bij te dragen aan de financiële emancipatie van de kunstenaar. Het maakt de geldelijke kant van het kunstenaarschap zichtbaar en benoembaar waardoor de romantische maar nog steeds gangbare gedachte van “het leven-van-de-wind want het kunstenaarschap is zo mooi” pijnlijk gedeconstrueerd wordt.²⁶ Die gedachte immers ontsloeg de buitenwereld van de morele plicht kunstenaars naar behoren te honoreren voor hun werk. Daardoor is het in de praktijk zo dat een tentoonstelling in een museum of instelling een kunstenaar niets oplevert (behalve de zoveelste stip op zijn c.v.), dat zijn advieswerk in commissies maar marginaal wordt vergoed, dat zijn onderzoek en experiment zonder enige vorm van financiële compensatie worden overgenomen²⁷, dat aan zijn bijdrage aan manifestaties en biënnales meestal geen of een uiterst gering honorarium is verbonden²⁸ of dat het werkbudget zo gering is dat de kunstenaar zijn mogelijke honorarium daar aanvullend instopt enz. Aan een substantieel inkomen dragen uiteindelijk alleen de verkoop van werk of grote opdrachten bij – maar dat is zeker niet structureel (in de zin van jaar in jaar uit) en binnen het perspectief van de kleine markt van Nederland eerder uitzondering dan regel. De jaarlijkse IVA-rapporten over de inkomenspositie van kunstenaars bevestigen dit beeld eens te meer.²⁹ Het cultureel ondernemerschap lijkt daarom een

instrument te zijn om verandering in die situatie te brengen en de vele publieksactiviteiten die de kunstenaar onderneemt voor het voetlicht te brengen. Maar uiteindelijk gebeurde er niet veel, het bleef bij mooie woorden. De markt veranderde niet als bij toverslag en de kennis van kunstenaars werd niet plotsklaps vorstelijk gehonoreerd. Eerder dan dat het zijn beoogde positieve uitwerking kreeg, raakte het begrip gecorrumpeerd. Zo kon het gebeuren dat kunstenaars vanuit de gedachte van het cultureel ondernemerschap verantwoordelijk werden gesteld voor ongedekte tentoonstellingsbudgetten. Omdat er voor tentoonstellingen of manifestaties meestal geen of zeer weinig structureel geld beschikbaar is, zien tentoonstellingsmakers (ook zij die aan musea of andere instellingen verbonden zijn) zich genoodzaakt naar aanvullende of volledige financiering door derden om te kijken. De uitgenodigde kunstenaars worden dan, in het teken van hun cultureel ondernemerschap, gevraagd mede zorg te dragen voor die extra financiering - bijv. door een projectsubsidie bij het Fonds BKVB aan te vragen. Onder de vlag van het cultureel ondernemerschap wordt de kunstenaar zo de financierder/sponsor van zijn eigen project. Bij het Fonds BKVB kan alleen een werkbudget aangevraagd worden zodat er in dat geval van een honorarium al helemaal geen sprake is. Dat dit zijn inkomen niet ten goede komt, hoeft geen betoog; en wordt een kunstenaar vaker op deze voorwaarden uitgenodigd dan neemt de kans ook toe dat zijn naam vaker figureert op de toekenningslijsten van het Fonds BKVB. Aanvullend zij gezegd dat als een kunstenaar zou weigeren op deze ontmoedigende condities in te gaan dit nauwelijks enig effect heeft op de aard van de tentoonstelling of manifestatie, omdat er altijd wel een ander klaar staat om op de uitnodiging in te gaan. Het Fonds BKVB pleit dan ook dat instellingen, stichtingen voor kunstmanifestaties etc. in financieel opzicht voldoende toegerust worden om de uitgenodigde kunstenaar een juist honorarium en een adequaat werkbudget te kunnen aanbieden. Pas dan kan het cultureel ondernemerschap van de kunstenaar maatschappelijk gezien wortel schieten en zijn vruchten krijgen (zie ook pp. 5 en 6).

Beide betekenissen van het cultureel ondernemerschap sluiten probleemloos aan bij de beoordelingspraktijk van de basissubsidies. Maar ook biedt het de mogelijkheid aan de beoordeling van de Commissie Stimuleringsubsidies een aanvullende stem te verrijken.

Het Fonds BKVB heeft op grond van bovengenoemde overwegingen de volgende omschrijving aan het cultureel ondernemerschap gegeven³⁰:

- de onderzoekende en vernieuwende houding van de kunstenaar;
- activiteiten van de kunstenaar die voortvloeien uit de aard van zijn kunstenaarschap bijvoorbeeld op publicitair, didactisch of organisatorisch gebied;
- de allianties die de kunstenaar aangaat om zijn werk geproduceerd te krijgen en/of zijn multidisciplinaire samenwerking met andere kunstenaars;
- de wijze waarop de kunstenaar naar buiten treedt in zijn pogingen een publiek voor zijn werk te vinden en waarop hij dat publiek aan zich weet te binden;
- de manier waarop de aanvrager zijn kunstenaarschap in economisch rendement weet om te zetten.

Voor de Regeling Basissubsidies betekende deze typering een pregnantere omschrijving van de gangbare beoordelingspraktijk; alleen op specifiek verzoek van de aanvrager kon het economisch rendement bij de beoordeling betrokken worden.³¹

Voor de stimuleringsubsidies werd de erkenning van de kunstenaar betrokken bij het oordeel en kon dat, bij twijfel, in positieve zin beïnvloeden.³² Dat is het geval

geweest en onderstreept de betekenis van het cultureel ondernemerschap als aanvullend criterium.

In de dagelijkse beoordelingspraktijk bleek al snel dat het cultureel ondernemerschap van beeldend kunstenaars van een ander soort en gehalte is dan dat van vormgevers en architecten. Een groot deel van de vormgevers en architecten richten zich als vanzelf tot een commerciële markt en zetten hun professionele energie mede in om die te veroveren en hun marktaandeel c.q. publieksbereik te verruimen – maar voor hen die kritische reflectie en inhoudelijk onderzoek binnen die vakgebieden nastreven, kan die markt uiteindelijk net zo weerbarstig en onbuigzaam zijn als voor beeldend kunstenaars. Vandaar dat zelfs vormgevers en architecten van naam en faam zich af en toe gedwongen zien zich tot het Fonds BKVB te wenden om het experiment van hun onderneming door te zetten.

In het nieuwe beleidsplan van het Fonds BKVB (zie hoofdstuk 9 en 10) zal het cultureel ondernemerschap, met in achtneming van de hier gesignaleerde beperkingen, weer als aanvullend beoordelingscriterium opgevoerd worden.

4. TOELICHTING EN EVALUATIE OP ONDERDELEN VAN HET SUBSIDIE-INSTRUMENTARIUM 2001-2004

4.1 Inleiding

Het beleidsplan 2001-2004 is in tal van opzichten vernieuwend geweest. Deze vernieuwingen beoogden het subsidie-instrumentarium aan te passen aan de eisen van de tijd, de regelingen te vereenvoudigen, op flexibele wijze in te spelen op de wensen en noden van de aanvrager, een zakelijker vorm van rekening en verantwoording t.a.v. de subsidieverstrekingen te bewerkstelligen en, waar nodig, de effecten van de subsidieverstreking te kunnen meten.

Daartoe zijn allereerst de Regelingen Individuele Subsidies en Basisstipendia veranderd tot de nieuwe Regelingen Stimuleringsubsidies en Basissubsidies. Tussen deze twee nieuwe regelingen is een dusdanige samenhang gecreëerd dat het op flexibele wijze en op meerdere niveaus aanvragers in staat stelt hun werk betekenisvol (verder) te ontwikkelen. Dat vertaalde zich concreet in de verruiming van de Regeling Basissubsidies waardoor kunstenaars en vrije vormgevers de mogelijkheid kregen eens in de vier jaar een basisstipendium toegekend te krijgen; de invoering van de productiesubsidie binnen dezelfde regeling verruimde de keuzemogelijkheden voor de aanvrager. Deze verruiming van de Regeling Basissubsidies had tot gevolg dat bij de Regeling Stimuleringsubsidies het accent op de projectsubsidies kwam te liggen en dat de werkbeurzen (voorheen de kern van de Regeling Individuele Subsidies) betekenisvol in aantal afnam en ook nog eens van karakter veranderde. De projectsubsidies spelen in op een veranderde kunstpraktijk en sluiten aan bij de beroepspraktijk van vormgevers en architecten. Kunstenaars zetten hun werk meer projectmatig op en doen dit al dan niet in samenwerkingsverbanden. Bovendien biedt de projectsubsidie de aanvrager de mogelijkheid een voor de ontwikkeling van zijn werk passend budget aan te vragen. De werkbeurs werd in bedrag verhoogd en alleen nog (in een zeer beperkt aantal) in aanvraagronde toegekend. Daarnaast heeft het Fonds BKVB zijn buitenlandse netwerk van *artists-in-residence centers* vergroot zodat de beleidsmatige internationalisering zijn beslag kon krijgen.

Fundamenteel nieuw waren de voorstellen voor de bemiddelaarssubsidies en de Innovatie Commissie. Zij versterkten het Fonds BKVB en deden het aansluiten bij de zich steeds herformulerende eisen van de tijd.

Ook voorzag het beleidsplan in een veranderde presentatie en opstelling van het Fonds BKVB naar de buitenwereld waardoor het een opener houding naar zijn aanvragers zou krijgen en waar nodig de individuele aanvragers persoonlijk te woord kan staan en op weg te helpen.

Nieuw was ook dat alle subsidiebedragen in eerste instantie voor 90% worden toegekend en dat de resterende 10% pas na de verplichte (inhoudelijke en/of financiële) verantwoording ten gunste van de aanvrager komt. Deze verantwoording stelt het Fonds BKVB tevens in de gelegenheid, waar nodig en wenselijk, aan effectmeting te doen: de aanwending, uitkomst en, in ruimere zin, het resultaat van de bestede subsidiegelden zijn leesbaar geworden.

In de volgende paragrafen zal elk onderdeel van het binnen het beleidsplan 2001-2004 ontwikkelde subsidie-instrumentarium kort besproken en geëvalueerd worden. Deze evaluatie is, zoals al in de inleiding is gesteld, voorlopig omdat de effecten van de nieuwe regelingen nog niet in hun geheel meetbaar en analyseerbaar zijn.

4.2 Regeling Basissubsidies

4.2.1 Inleiding

De huidige Regeling Basissubsidies bestaat uit twee subsidiemogelijkheden: de basisstipendia en de productiesubsidies. De basisstipendia worden sinds 1994 toegekend, de productiesubsidie met ingang van het beleidsplan 2001-2004. De basissubsidies dragen bij aan de breedte en diversiteit van de kunsten; deze diversiteit is een belangrijk, mogelijk zelfs onderscheidend kenmerk van de kwaliteit van de kunsten in Nederland. Het belang daarvan is in de Inleiding (hoofdstuk 1) al gesteld: de diversiteit (juist ook in kwantitatieve zin) houdt de culturele en artistieke dimensie van het bestaan levend.

4.2.2 Basisstipendia

Het basisstipendium stelt, kort gezegd, beeldend kunstenaars en vrije vormgevers in staat hun beroepspraktijk te continueren in perioden van economische en financiële neergang die voort kan komen uit de 'eigenaardigheden van het kunstenaarschap' zelf (zoals dat al in de Nota van toelichting bij de oprichting van het Fonds, in 1987, geformuleerd werd).³³ Hoewel over de kunstenaarspraktijk tegenwoordig graag gesproken wordt in de termen van het bedrijfsleven laat het zich in zijn meest essentiële aspecten daar niet mee vergelijken. Een bedrijf is immers gericht op het maken van winst, een kunstenaarspraktijk op de ontwikkeling van het werk wat zich af en toe, en vooral onregelmatig, vertaalt in niet evenredige inkomsten daaruit. Om die perioden van neergang deels te effenen dient het basisstipendium met zijn rekening courantsysteem: de kunstenaar bepaalt zelf wanneer hij welk deel van het toegekende bedrag opneemt (met een looptijd van ten minste twee jaar).

Met de effectuering van het beleidsplan 2001-2004 is het basisstipendium per 14 mei 2001 op onderdelen gewijzigd. Zo is naast de vaste tegemoetkoming in de kosten van levensonderhoud het deel tegemoetkoming in de beroepskosten geflexibiliseerd; afhankelijk van de werkelijke hoogte van zijn beroepskosten kan de aanvrager in aanmerking komen voor een basisstipendium van € 30.500,-, van € 32.500,- of van € 34.500,-.

Daarnaast is de regeling verruimd waardoor kunstenaars en vrije vormgevers niet twee keer in hun leven een basisstipendium toegekend kunnen krijgen maar eens in de vier jaar; dit in samenhang met de wijzigingen in de Regeling Stimuleringsubsidies. Tegelijk is de inkomensgrens om voor een basisstipendium in aanmerking te komen verhoogd tot € 20.000,-.

De inhoudelijke criteria voor de toekenning zijn grotendeels gelijk gebleven: het artistiek functioneren van de aanvrager moet van belang zijn voor de breedte en diversiteit van de beeldende kunsten. Dit wordt beoordeeld aan de hand van de kwaliteit van het werk van de aanvrager en de erkenning van zijn kunstenaarschap; nieuw bij de beoordeling is het cultureel ondernemerschap van de aanvrager. Voor vervolgaanvragen wordt mede de ontwikkeling van het kunstenaarschap (verdieping, verbreding, verandering enz.) en erkenning van de afgelopen jaren betrokken – dit om elke schijn van een zgn. "trekkingsrecht" of van een verkapte BKR-systematiek te voorkomen.

Evaluatie. De verruiming van de regeling heeft haar uitwerking niet gemist. Voor het eerst sinds lange tijd is het budget voor de basisstipendia, overeenkomstig de prognoses, weer volledig besteed. De grote groep van aanvragers bestond uit meerdere (deel)categorieën: zij die in het verleden al twee basisstipendia ontvangen

hadden en nu een derde konden aanvragen; zij die anders een werkbeurs aangevraagd zouden hebben en nu op de bedoelde wijze van de Regeling Basissubsidies gebruik maakten; zij voor wie de WIK ophield; en, vanzelfsprekend, de nieuwe aanvragers. Het Fonds BKVB verwacht, zoals gezegd, dat het beroep op de basisstipendia de komende jaren, mede door de recessie, alleen maar groter zal worden.

De flexibilisering van de hoogte van het bedrag van het basisstipendium betekende in de praktijk vooral een aanvraag voor de hoogste categorie; daarnaast bracht de controle daarop en de afrekening daarvan op grond van de belastingaangiften voorzien van een jaarrekening zoveel administratieve werkzaamheden met zich mee dat het Fonds BKVB voor het nieuwe beleidsplan een basisstipendium met een vast bedrag voorstelt.

4.2.3 Productiesubsidies

De productiesubsidie is een tegemoetkoming in de beroepskosten van de beeldend kunstenaar en vrije vormgever. Zij is bedoeld voor twee jaar. Het gaat net als bij de beroepskosten component van het basisstipendium om een flexibel bedrag: ofwel € 6500,-, € 8500,- of € 10.500,-. Het kan door de aanvrager gebruikt worden volgens het rekening courant model.

De productiesubsidie is een voorbeeld van door het Fonds BKVB geïnitieerd flankerend beleid bij de WIK. Zij kan i.t.t. het basisstipendium ook door startende kunstenaars worden aangevraagd en de hoogte van het bedrag komt overeen met de jaarlijks toegestane forfaitaire aftrek van beroepskosten nl. € 5.200,-. Tevens houdt de productiesubsidie een ontlasting van de Regeling Basissubsidies in. Het gaat om een lager bedrag en als de subsidie aangevraagd wordt na de toekenning van een basisstipendium gelden beperkende voorwaarden. Zij kan pas drie jaar na ingangsdatum van het basisstipendium worden aangevraagd. Een eventuele toekenning betekent dat een hernieuwde aanvraag voor een basisstipendium met een jaar opgeschoven wordt (van vier naar vijf jaar). Dit om stapeling en opeenvolging van subsidies te voorkomen en de kunstenaar aan te moedigen in zijn eigen levensonderhoud te voorzien. De aanvraag- en beoordelingscriteria zijn gelijk aan die van het basisstipendium.³⁴

Evaluatie: Voor de productiesubsidie zijn er aanmerkelijk minder aanvragen geweest dan voor een basisstipendium. Dit komt overeen met de verwachtingen van het Fonds BKVB dat pas in de loop van de jaren 2003-2004 een grotere aanspraak op deze subsidiemogelijkheid verwacht. Dan is de looptijd van een groot aantal basisstipendia voorbij.

In samenhang met het voorstel voor de investeringssubsidie (zie 4.3.7) wil het Fonds BKVB de productiesubsidie voor de volgende cultuurplanperiode handhaven. Zij het met in achtneming van wat hierboven over de flexibilisering van het basisstipendium is gezegd: omdat de administratieve lastenverzwaring niet in verhouding staat tot de mogelijke winst van de keuzemogelijkheden voor de aanvrager, stelt het Fonds BKVB ook hier een vast bedrag voor. Tevens is het van mening dat de aanvrager vrij moet zijn het toegekende bedrag in een of meerdere keren aan te wenden – bij een gelijkblijvende looptijd van minimaal twee jaar.

4.3 Regeling Stimuleringsubsidies

4.3.1 Inleiding

De Regeling Stimuleringsubsidies gaat op voor zowel de beeldende kunst, vormgeving als bouwkunst. Zij werd met de ingang van het beleidsplan 2001-2004 van kracht. De regeling maakt het beeldend kunstenaars, vormgevers en architecten mogelijk hun werk op hoog niveau verder te ontwikkelen. Daartoe kent de Regeling Stimuleringsubsidies verschillende subsidievormen die in het navolgende kort toegelicht en geëvalueerd zullen worden.

4.3.2 Startstipendia

Het startstipendium is een vast bedrag van € 16.000,-. Het is o.a. bestemd voor academieverlaters wier werk naar de overtuiging van de commissie de onmiskenbare sporen van talent draagt en dat een belofte voor de toekomst inhoudt.³⁵ Een startstipendium kan tot vier jaar na het verlaten van de academie aangevraagd en in die periode twee keer toegekend worden. Die periode van vier jaar is gelijk aan de duur van de WIK. De praktijk leert dat het tweede startstipendium minder vaak toegekend wordt dan het eerste: ofwel omdat lang gewacht wordt met het aanvragen van het eerste startstipendium waardoor de termijn voor de aanvraag van een tweede verstreken is, ofwel omdat het werk van de aanvrager niet beantwoordt aan de grotere verwachtingen die aan de toekenning van het tweede startstipendium verbonden zijn.

Het beleidsplan 2001-2004 hield een wijziging in van de aanvraagtermijn voor startstipendia: voorheen moest dat binnen 2,5 jaar na het verlaten van de academie gedaan worden, nu dus binnen vier jaar. Het idee was dat starters zo langer de tijd kregen hun werk beter en persoonlijker te ontwikkelen en dat zij zich niet meteen tot het Fonds BKVB zouden wenden en afhankelijk van subsidies zouden worden.

Evaluatie. Opvallend is dat er in het jaar 2002 meer startstipendia werden toegekend dan de jaren daarvoor.³⁶ Om antwoord te krijgen op de vraag waar dat aan toe te schrijven is, heeft het Fonds BKVB een intern onderzoek opgezet naar de toekenningen van startstipendia over de afgelopen drie jaar.³⁷ Het Fonds BKVB meende dat de verlenging van de aanvraagtermijn tot deze stijging geleid heeft, maar dat valt niet uit de cijfers op te maken. Evenmin is het zo dat een veelheid aan aanvragen van kunstenaars die een Tweede Fase opleiding hebben afgerond dat heeft veroorzaakt. Wel blijkt uit het onderzoek dat het honoreringspercentage van de werkplaatsen en Tweede Fase opleidingen hoger is dan van de Eerste Fase opleidingen. Het is mogelijk dat zich in 2002 meer talent heeft aangediend, maar het kan ook zijn dat de commissie ruimhartig is geweest.

4.3.3 Projectsubsidies

De projectsubsidie vormt het hart van de Regeling Stimuleringsubsidies. Het is een verzamelbegrip voor alle activiteiten die door kunstenaars, vormgevers en architecten ondernomen worden om hun werk te realiseren: van studie tot reis, van het maken van nieuw werk tot het verrichten van onderzoek en, voor architecten, een presentatie in het buitenland. Het was mede het antwoord van het Fonds BKVB op een veranderde kunstpraktijk waarin samenwerkingsverbanden, het werken op locatie en op uitnodiging de overhand krijgen en waarin andersoortige werken met een andere tijdsduur vervaardigd worden en het gebruik van de nieuwe media geheel andere kosten met zich meebrengt enz. Bovendien werd aanvullend gesteld

dat een project niet tot een concreet eindresultaat hoeft te leiden. Een projectsubsidie zou de aanvrager op maat kunnen bedienen. Ook de criteria veranderden: project en werk van de kunstenaar worden in onderscheidende samenhang beoordeeld. Voor vormgevers en architecten is de projectsubsidie een op de beroepspraktijk toegesneden subsidievorm. Ook speelde de invoering van de projectsubsidie in op de maatschappelijke/politieke eis tot het afleggen van rekening en verantwoording op individueel niveau van de ontvangen subsidiegelden. De aanvragers moeten hun projectsubsidieaanvraag immers voorzien van begrotingen en offertes en na afronding van het project wordt op basis van de werkelijk gemaakte kosten afgerekend. Tevens is effectmeting mogelijk en kan de effectiviteit van de subsidietoekenningen beter in beeld gebracht worden.

Evaluatie. Doordat de overgangsregeling voor de aanvraag van werkbeurzen oude stijl aanvragers de ruimte gaf tot 1 januari 2002 een werkbeurs aan te vragen en velen daar gebruik van maakten, kwamen de projectsubsidieaanvragen aarzelend op gang. Pas in de loop van 2002 en vooral in 2003 werd er volop gebruik van gemaakt. Dit maant tot terughoudendheid bij de evaluatie van de projectsubsidies in algemene zin, maar een aantal aspecten laat zich zeker al beoordelen.

De projectsubsidies maken de verlangde flexibilisering en het verstrekken van subsidies op maat zonder meer mogelijk. Verschillende categorieën aanvragers konden op hun specifieke wensen bediend worden: dit geldt voor zowel de hoogte van de aangevraagde bedragen als voor het soort werk dat daarmee gerealiseerd kon worden. Ook lijkt de met de ingang van het nieuwe beleidsplan 2001-2004 gesmede samenhang tussen de projectsubsidies en de basissubsidies te werken. Het afleggen van de vereiste rekening en verantwoording door de aanvrager is in zijn intentie geen probleem.

Doordat kunstenaars, vormgevers en architecten nu doelgericht aanvragen, wordt duidelijk waar de subsidies wel (en ook waar niet!) voor aangewend worden. Voorheen bleef dat, onder de mantel van de algemene werkbeurs, minder zichtbaar. Zowel bij de beeldende kunst, de vormgeving als de bouwkunst blijkt dat nogal wat aanvragers met behulp van een projectsubsidie projecten in het buitenland realiseren. Het jaarverslag 2003 van het Fonds BKVB heeft daar uitgebreid aandacht aan besteed.³⁸ Inhoudelijk waren de aanvragen net zo divers als het containerbegrip aan mogelijkheden rijk is. Bij de aanvragen bouwkunst leek het vernieuwende en innovatieve onderzoek wat op de achtergrond geraakt. Terzijde zij gezegd dat uit de overzichten van de toekenningen zoals gepubliceerd in de Nieuwsbrieven en jaarverslagen van het Fonds BKVB de lezer niet op kan maken om welke bedragen het gaat en hoe die in verhouding staan tot de eigen bijdrage van de aanvrager en medefinanciering door derden. Dit alles loopt per aanvraag sterk uiteen en maakt het daardoor onmogelijk hier in generale zin iets over te zeggen.

Maar er zijn ook keerzijdes. De projectsubsidies brengen een omvangrijkere administratieve lastenverzwaring met zich mee dan ingecalculereerd. Die administratieve druk bestaat uit het narekenen van de ingediende projectbegrotingen, het vergelijken van de opgevoerde bedragen met zowel de meegezonden offertes als met de gangbare kosten, bij onduidelijkheden wordt contact met de aanvrager gezocht (wat bijna altijd het geval is). De verbeterde of aangepaste begroting wordt na de toekenning door de commissie (die soms ook voorstellen tot wijzigingen inbrengt) doorgerekend en gesplitst in een aantal posten die (mede afhankelijk van de projectduur) op verschillende momenten met de aanvrager afgerekend worden. In het eenvoudigste geval krijgt de aanvrager 90%

van het totaal aangevraagde bedrag – de resterende 10% komt tot zijn beschikking als na voltooiing van het project de afrekening op basis van de werkelijk gemaakte kosten heeft plaatsgevonden. Het komt vaak voor dat die afrekening tot allerlei administratieve complicaties leidt – evenals het feit dat projecten halverwege een andere wending kunnen nemen en de aanvrager andere kosten dan de eerder opgevoerde moet maken. Dat leidt dan tot een bijgestelde aanvraag met een zelfde af te leggen administratieve weg.³⁹

De beoordeling van de voorgestelde projecten in de commissies brengt een andere werkwijze met zich mee. Enerzijds wordt het werk in algemene zin beschouwd en daarna buigt de commissie zich over het voorgestelde project. In de beoordelingspraktijk kan dat betekenen dat de commissieleden zich te veel inhoudelijk en soms ook nog *en detail* met het werk inlaten. De noodzakelijke vrijheid en grillige dynamiek van het creatieproces komen hiermee in het geding. Ook kan het louter beoordelen van projecten de eerder gesignaleerde ontwikkeling van oeuvres naar individuele werken bevorderen. Het betrekken van het werk van de aanvrager bij de beoordeling beteugelt dat evenwel.

Het woord 'projectsubsidie' heeft niet voor elke aanvrager dezelfde connotaties en referenties. Vormgevers en architecten denken daarbij eerder aan een concreet bouw- of vormgevingsproject dan aan een artistiek proces. Mogelijk is dat een van de redenen waarom met name bij de bouwkunst en vormgeving er minder aanvragen voor fundamenteel onderzoek ingediend zijn dan redelijkerwijs verwacht kon worden. Bij de beeldende kunst werd geconstateerd dat het lang duurde voor er projectsubsidie aanvragen binnenkwamen waarin het element tijd, de essentiële brandstof voor de ontwikkeling van nieuw werk, als hoofdbestanddeel van de aanvraag opgevoerd werd.

In zijn essay *De eenzaamheid van het project* zegt de Duitse filosoof Boris Groys dat in de laatste decennia het kunstproject – in plaats van het kunstwerk zelf – een centrale plaats in de belangstelling van de kunstwereld heeft ingenomen. "Elk project is in de eerste plaats de aankondiging van een andere, een nieuwe toekomst, die na de verwezenlijking van het project moet beginnen. Om deze toekomst te bewerkstelligen neemt men eerst voor zichzelf een "time-out". Het project verplaatst zijn uitvoerders dus naar een parallelle, heterogene tijd."⁴⁰ Kunst is nu, eerder dan de productie van kunstwerken, de weergave, documentatie van het leven in een project. Onderzoek en tijd vormen daar een integraal onderdeel van.

In het nieuwe beleidsplan zal het Fonds BKVB met behoud van al het goede van de projectsubsidies en de wijze waarop die aansluiten bij de kunstproductie van onze tijd, ook voorstellen doen die de onbedoelde en vaak ongewenste neveneffecten ondervangen.

4.3.4 Publicatiesubsidies

De publicatiesubsidie is een aparte subsidievorm die met haar omschrijving en beoordelingscriteria in het verlengde van de projectsubsidie ligt. In het beleidsplan 2001-2004 werd ruimte gemaakt voor monografische publicaties. Dit in de overweging dat goede (in kritische en inhoudelijke zin) en professioneel gedistribueerde publicaties het werk van de aanvrager een plaats kan geven in de ontwikkeling van de kunsten, vormgeving en bouwkunst, dat jonge kunstenaars, vormgevers en architecten kennis kunnen nemen van het werk van oudere generaties en, vanzelfsprekend, dat dat ook zou opgaan voor een groter publiek. Een publicatiesubsidie kan maximaal 50% bedragen van de totale kosten, zodat er een duidelijke garantie is dat het boek mede door anderen ondersteund wordt. Een

speciaal opgesteld begrotingsmodel bij het aanvraagformulier geeft inzicht in de verschillende kostenposten en de aanwending van de aangevraagde subsidie. Naast deze “handelsuitgaven” biedt de projectsubsidie ruimte voor het specifieke kunstenaarsboek.

Evaluatie. Er werd door aanvragers een groot beroep gedaan op de publicatiesubsidie. Zozeer dat het budget bijgesteld en bewaakt moest worden. Dit werd mede veroorzaakt door het feit dat aanvragers met professionele uitgevers in zee gingen – wat de distributie van de uitgave verzekerde, maar tegelijk een navenante stijging van de kosten met zich bracht, ook doordat de uitgevers een deel van hun kosten en dekking van het risico door de aanvrager lieten verdisconteren in zijn subsidieaanvraag. Ondanks de op het initiatief van het Fonds BKVB gevoerde gesprekken met de betrokken uitgevers en de aanpassing van zijn begrotingsmodellen heeft dat niet tot het bedoelde resultaat, nl. de bijstelling van de aangevraagde bedragen, geleid. Het Fonds BKVB kon zich niet aan de indruk onttrekken dat het middels de individuele aanvrager de uitgever meer ondersteunde dan, gezien de eisen, redelijk is.⁴¹ Ook deed zich af en toe de ongemakkelijke situatie voor dat bij meerdere fondsen aangevraagd bleek te zijn zonder dat dit in de begroting viel terug te lezen. Tegelijk bleek in de praktijk dat de aard van de toegekende publicatiesubsidies van het Fonds BKVB en die van de Mondriaan Stichting elkaar niet wezenlijk ontlieden; het leek eerder een keuze vooraf van de individuele aanvrager en/of uitgever of zij linksom (via het Fonds BKVB) of rechtsom (via de Mondriaan Stichting) op het doel (de publicatie) af zouden stevenen. Dit gegeven en de wens tot harmonisering van de (ingewikkelde) aanvraag- en rekenmodellen zijn mede redenen geweest waarom het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting hun publicatiesubsidies in elkaar over willen laten lopen en dat het Fonds BKVB met andere (ook private) fondsen in overleg is getreden om e.e.a. goed en gezamenlijk te regelen.

4.3.5 Werkbeurzen (nieuwe stijl)

Het beleidsplan 2001-2004 betekende de omzetting van de lumpsum werkbeurzen in projectsubsidies op maat en in een beperkt aantal werkbeurzen: 30 per jaar voor de beeldende kunst, 12 voor de vormgeving en 6 voor de bouwkunst. De criteria voor toekenning werden gewijzigd: de kwaliteit van het werk van de aanvrager bleef de belangrijkste toets, maar wordt zwaarder gewogen dan bij de werkbeurs oude stijl en eveneens zwaarder dan bij de beoordeling van aanvragen voor een projectsubsidie – en vervolgens werd het plan voor de periode waarvoor de werkbeurs bedoeld is (in principe 1 jaar) bij de beoordeling betrokken. De werkbeurs nieuwe stijl moet aanvragers in de gelegenheid stellen tot verdieping van hun werk te komen, om relevant onderzoek te doen, om zich fundamentele vragen te stellen en daar innovatieve antwoorden voor te vinden. Het bedrag voor de werkbeurs werd verhoogd van € 20.420,11 tot € 27.500,-. De aanvragen worden twee keer per jaar middels aanvraagrondes door een speciale commissie beoordeeld; deze commissie is samengesteld uit leden van de Commissie Stimuleringsubsidies.

Evaluatie. De aanvragen voor werkbeurzen lopen, wat het niveau van het werk van de aanvrager betreft, sterk uiteen. Het lijkt, vreemd genoeg, alsof de werkbeurzen semi-professionele kunstenaars de weg naar het Fonds BKVB gewezen hebben en de aanvragers voor wie de beurs bedoeld is, afschrikken. Zulke geluiden worden ook ‘in het veld’ beluisterd. De commissie constateerde dat de kunstenaars voor wie de

werkbeurs nieuwe stijl de kans biedt het werk in alle rust verder te ontwikkelen, niet in die getalen als redelijkerwijs verwacht kan worden, aanvragen. De beoordelings- en toekenningsmaat is, naar het idee van velen, zo streng en strak dat een mogelijke toekenning eerder als een prijs dan als "loon naar werken" beschouwd wordt. Hoewel dat in de beoordelingspraktijk anders ligt, ervaart de commissie het als tamelijk kunstmatig om een norm voor de toekenning te ontwikkelen die enerzijds de werkbeurs zijn eigen en onderscheidende plaats binnen het gehele subsidie-instrumentarium van het Fonds BKVB geeft en die anderzijds recht doet aan het werk en de intentie van de aanvragers. Het lijkt erop alsof de werkbeurs niet echt neer wil dalen in het nieuwe subsidiestelsel. Het werken in aanvraagronde en de vele aanvragen die daarbinnen in korte tijd afgehandeld moeten worden, vormen daarnaast nog een extra administratieve belasting. Het voorstel in het nieuwe beleidsplan zal dan ook zijn de werkbeurs in deze vorm af te schaffen en deels op te nemen in de projectsubsidies.

4.3.6 Praktijksubsidies

Voor vormgevers en architecten was de werkbeurs oude stijl deels ook een middel om lopende bureaukosten te financieren. Omdat noch de projectsubsidies noch de werkbeurs nieuwe stijl daar in voorziet, heeft het Fonds BKVB met ingang van de nieuwe beleidsplanperiode de praktijksubsidie als alternatief ingezet. Deze subsidie kan vergeleken worden met de productiesubsidie voor beeldend kunstenaars en vrije vormgevers binnen de Regeling Basissubsidies en is mede daarom louter bestemd voor vormgevers en architecten. De praktijksubsidie van € 10.000,- stelt de aanvrager in de gelegenheid zijn werk op basisniveau voort te zetten, het is een bijdrage in de reguliere beroepskosten en geen bijdrage in de kosten van levensonderhoud. Een praktijksubsidie heeft een looptijd van twee jaar en wordt toegekend op basis van de kwaliteit van het werk van de aanvrager.

Evaluatie. De overgangsregeling voor de werkbeursen oude stijl bracht met zich mee dat het beroep op de praktijksubsidie aanvankelijk uitbleef. In de loop van het jaar 2002 evenwel kwam de stroom aanvragen op gang om zich aanhoudend te ontwikkelen. Gezien de aard van de aanvragen en het gebruik dat ervan gemaakt wordt, kan geconcludeerd worden dat de praktijksubsidie het specifieke hiaat dat met het verdwijnen van de werkbeurs ontstaan is, naadloos dicht.

4.3.7 Investeringsubsidies

Met een investeringsubsidie kan een beeldend kunstenaar, vormgever of architect een investering doen die zijn directe budget te boven gaat. Het moet gaan om een uitzonderlijke investering die zijn werk een kwalitatieve impuls geeft en een noodzakelijke stap in de ontwikkeling van zijn werk mogelijk maakt. De aanvrager neemt zelf 25% van de investering voor zijn rekening en ook moet hij aan de hand van minimaal twee (afwijzende) bankverklaringen duidelijk maken dat er geen andere financieringsmogelijkheid open stond. Bij het opstellen van deze subsidievorm werd gedacht aan investeringen in bijzondere computerapparatuur, montage-equipement, een keramische oven etc.

Evaluatie. Hoewel het Fonds BKVB heel wat aanvragen voor investeringsubsidies heeft ontvangen en afgehandeld, beantwoordden zij op een enkele uitzondering na nauwelijks aan de hierboven omschreven uitgangspunten. Meestal betrof het aanvragen voor digitale apparatuur waarvan de aanschaf niet werkelijk die

noodzakelijke stap in de ontwikkeling van het kunstenaarschap zou betekenen noch het werk van de aanvrager naar een hoger plan zou tillen. Op grond van deze ervaringen stelt het Fonds BKVB voor om met ingang van het beleidsplan 2005-2008 de investeringssubsidie af te schaffen en de productiesubsidie aanvullend op onderdelen bij te stellen.

5. TOELICHTING EN EVALUATIE VAN DE COMPLEMENTAIRE REGELINGEN 2001 - 2004

5.1 Inleiding

Onder de complementaire regelingen vallen de subsidiemogelijkheden en – activiteiten van het Fonds BKVB die het gamma van de Regelingen Basissubsidies en Stimuleringsubsidies zijn volle kleur geven. Zij dienen verschillende doeleinden, staan open voor gedifferentieerde categorieën van aanvragers en bepalen mede de reikwijdte van het Fonds BKVB.

5.2 Regeling Bemiddelaarssubsidies

Met de introductie van de bemiddelaarssubsidie in het beleidsplan 2001-2004 werd de deur van het Fonds BKVB op een kier gezet voor andere aanvragers dan beeldend kunstenaars, vormgevers en architecten. Binnen het kader van de Regeling Bemiddelaarssubsidie kunnen nu ook beschouwers, critici en tentoonstellingsmakers zich tot het Fonds BKVB wenden. De overweging is dat bemiddelaars een essentiële rol vervullen in de ontwikkeling van de kunst, de vormgeving en de bouwkunst: zij duiden met hun artikelen en tentoonstellingen de ontwikkelingen en plaatsen die in een maatschappelijke en politieke context, zij kunnen mede het debat bevorderen over de kunsten en bovendien vormen zij een onmisbare schakel tussen de kunstenaar en zijn werk aan de ene kant en het publiek aan de andere kant. De bemiddelaarssubsidie neemt de rol van de bemiddelaar dan ook buitengewoon ernstig en is bedoeld om zijn professionaliteit en kritisch vermogen te optimaliseren.

In de eerder gesignaleerde tendens naar een tentoonstellingencultuur speelt de tentoonstellingsmaker een cruciale rol; en de bemiddelaarssubsidie kan zijn ontwikkeling en visie de vereiste vlucht geven om inhoudelijk verantwoorde en bevredigende keuzes uit het aanbod van kunstwerken te kunnen maken. Wat vervolgens weer ten goede van de kunsten komt. Voor de ontwikkeling en beoefening van de essayistiek en kritische beschouwing kan de bemiddelaarssubsidie eveneens een stimulans betekenen. Nu de gemiddelde (kunst)recensies in de dagbladen (om allerlei redenen) steeds meer dreigen te vervlakken tot aaibare en descriptieve stukjes over tentoonstellingsbezoeken, pasopgeleverde gebouwen of glossy ontwerpen of, als er al kritiek is, blijven steken in vrijblijvende ironie, kan de bemiddelaarssubsidie de noodzakelijke ruimte waarborgen voor verdieping en voor steekhoudende beschouwingen van langere adem.⁴²

Ook kan de bemiddelaarssubsidie de internationalisering van de Nederlandse kritiek bevorderen waardoor die gelijk kan komen aan de al eerder en succesvol ingezette internationalisering van de Nederlandse beeldende kunst, vormgeving en bouwkunst.

Evaluatie. Van het begin af aan was duidelijk dat de bemiddelaarssubsidie in een behoefte voorzag. Niet alleen kwamen er per ronde (twee per jaar) veel aanvragen binnen, ook waren zij gemiddeld van hoog niveau en boden zij in veel gevallen interessante perspectieven. Rekeninghoudend met het budget moest de commissie moeilijke afwegingen maken.

Omdat de regeling open en experimenteel is en eerder zoveel mogelijk plannen wil in- i.p.v. uitsluiten, heeft de commissie zich herhaaldelijk de vraag gesteld of er niet toch heldere grenzen getrokken moesten worden waardoor er meer eenheid in de

beoordeling en toekenning zou komen. Nu leek het alsof elke aanvraag zijn eigen criteria stelde.

In haar evaluatie van de regeling stelde de Commissie Bemiddelaarssubsidie dat de beoordeling van de bemiddelaarssubsidie zich vooral op het plan en niet op de aanvrager moet richten. En dat het centrale punt de vraag naar het effect van de bemiddeling moet zijn. Het Fonds BKVB ziet het, mede in het licht van het voorgaande, als zijn taak om de kunstkritiek, -beschouwing en de plaatsbepaling van de kunst middels bemiddelaars op hoog en toegankelijk niveau blijvend te bevorderen. Dit sluit aan bij wat de Raad in zijn Vooradvies opmerkt over het belang van het zich ontwikkelende kritische discours.⁴³

5.3 Innovatie Commissie

In het beleidsplan 2001-2004 kreeg de Innovatie Commissie de initiërende kant van het Fonds BKVB toebedeeld. Het was haar taak zelf te stimuleren en te initiëren waarbij het uitgangspunt moest zijn dat het om bijzondere zaken/onderwerpen zou gaan die zonder de stimulerende rol van de commissie geen doorgang zouden kunnen vinden. In de notitie Innovatie Commissie werd dat gepreciseerd tot: die onderwerpen bevorderen die de commissie “van belang acht voor de implementatie of de versteviging van de culturele/artistische dimensie van maatschappelijke vragen of ontwikkelingen op de drie genoemde terreinen” (nl. de beeldende kunst, vormgeving en bouwkunst). De Innovatie Commissie kwam in 2002 voor het eerst bijeen.

Evaluatie. Hoewel de Innovatie Commissie lang niet altijd tot concrete besluitvorming kwam (en dat ook niet hoefde), is het gegeven dat zij er is voor het Fonds BKVB van groot belang. Zij schept ruimte voor een ander denken en (soms) handelen die het Fonds BKVB op beleidsmatig niveau flexibel en alert houdt. Zij is binnen het Fonds BKVB de belichaming van de vrije beleidsruimte voor de fondsen zoals die in het recente Vooradvies van de Raad voor Cultuur bepleit wordt.⁴⁴ Omdat de Innovatie Commissie zich vaak afgevraagd heeft of haar zware benaming niet te belemmerend voor haar functioneren is, zal de commissie in het nieuwe beleidsplan onder een andere naam de door haar ingeslagen weg vervolgen.

Gaandeweg ontwikkelde de commissie zich enerzijds tot klankbord voor nieuwe beleidsinitiatieven – zo konden onder haar auspiciën pilotprojecten geïnitieerd worden die zich al dan niet tot permanente beleidsvoorstellen zullen vertalen; ook steunde zij initiatieven die niet op een andere wijze door het Fonds BKVB bevorderd hadden kunnen worden.⁴⁵

5.4 Buitenland ateliers/Internationalisering

Het Fonds BKVB heeft de internationalisering van de Nederlandse kunst een belangrijke en vanzelfsprekende zaak gevonden. Kunstontwikkeling en internationalisering zijn in de kunsten synonieme begrippen; zo bevat het *Schilderboeck* van Carel van Mander (1604) uitbundige reisbeschrijvingen van kunstenaars die naar Italië en verder gingen. De toenemende verdichting van de huidige internationalisering vraagt aan kunstenaars als het ware vanzelf om de blik op het verre en vreemde te richten. Vandaar dat het Fonds BKVB, net als fondsen uit vele andere landen, aansluiting heeft gezocht bij vermaarde *artists-in-residence centers* waar kunstenaars van over de gehele wereld de ruimte krijgen om te werken en in een omgeving te verkeren waarin internationale ontmoetingen kunnen plaatsvinden (ook met gezaghebbende curatoren en critici). Dit geeft individuele

kunstenaars en vormgevers toegang tot internationale netwerken waar in de meeste gevallen blijvende contacten en verbanden uit voortkomen. Deze komen vervolgens de Nederlandse kunst en vormgeving in hun geheel ten goede doordat de nieuwsgierigheid van de ander naar een bredere kennis van en inzicht in de Nederlandse situatie gewekt is. De in de loop der jaren gegroeide expertise van het Fonds BKVB op dit terrein en de reputatie die het daar verworven heeft, stelt het Fonds BKVB in staat interessante verbindingen voor de Nederlandse kunstenaar aan te gaan.

Het was een van de beleidsintenties van het Fonds BKVB met ingang van het beleidsplan 2001-2004 zijn netwerk van buitenland ateliers kritisch te evalueren en uit te breiden met nieuwe plekken in andere landen. Als logisch gevolg daarvan heeft het Fonds BKVB een aantal nieuwe ateliers opgezet. Ook heeft het Fonds BKVB een aantal van zijn buitenland ateliers opengesteld voor multidisciplinaire aanvragen (b.v. Atelier Holsboer in Parijs waar nu ook beschouwers, architecten en vormgevers zich voor kunnen aanmelden).

Nieuw is de samenwerking met Banff Center for the Arts in Canada, ook multidisciplinair. Hier kan een aanvrager voor de periode van twee maanden zich in alle rust concentreren op een project (nieuw medium, werk, essay, boek, tentoonstelling etc.) om dat voor te bereiden, verder te zetten of af te ronden. Nieuw is ook de samenwerking met Delfina in Londen, een internationaal knooppunt in de wereld van de beeldende kunst waar lezingen gehouden worden en kunstenaars, curatoren en critici gemakkelijk de weg naar vinden. Voor Delfina wordt elk jaar een beeldend kunstenaar voor een periode van negen maanden geselecteerd. Dankzij de verwerving van HGIS-cultuurmiddelen kon het Fonds BKVB ook een samenwerkingsverband met IASPIS in Stockholm en Platform Garanti in Istanbul aangaan. De aanmelding voor beide werkplaatsen staat in principe alleen open voor beeldend kunstenaars; naar IASPIS voor vier maanden (twee kunstenaars per jaar) en naar Platform voor zes maanden (ook twee kunstenaars per jaar).

De procedure voor de selectie is in alle gevallen Fondseigen: individuele aanvragers worden (voor)geselecteerd door de commissie van het Fonds BKVB voor het atelier waar zij zich voor aangemeld hebben. De kwaliteit van het werk van de aanvrager en zijn motivatie bepalen de beoordeling.

Los van deze buitenland ateliers hebben kunstenaars, architecten en vormgevers net als hun 'bentveugels' in de vele eeuwen voor hen, hun eigen weg naar het buitenland gevonden – al dan niet met behulp van een projectsubsidie van het Fonds BKVB. Zoals al bij de paragraaf over de projectsubsidies (zie 4.3.3) is geconstateerd, worden er opvallend veel projecten in het buitenland ondernomen. Dat deze internationalisering van de kunsten een wederzijdse beweging is, blijkt uit het feit dat veel jonge buitenlandse architecten naar Nederland komen om hier voor een bureau te werken en/of zelf bureaus op te richten. De werkplaatsen, Tweede Fase opleidingen en ook de academies werken als magneten op talent uit de hele wereld dat in de regel na afronding van de studie hier blijft werken en wonen. Dit alles heeft een bijzonder stimulerende uitwerking op het kunstenklimaat in Nederland en bevordert zijn openheid en veelzijdigheid.⁴⁶

Tot slot: ook de multidisciplinaire Studiereis bouwkunst is een onderdeel van de internationalisering van het Fonds BKVB (zie verder 5.5) evenals de projectsubsidies Bouwkunst voor presentaties in het buitenland (waardoor tentoonstellingen in het buitenland mede mogelijk gemaakt kunnen worden).

Evaluatie. Het Fonds BKVB heeft enkele van zijn buitenland ateliers kritisch geëvalueerd en daar, afhankelijk van de bevindingen, consequenties aan verbonden (Künstlerhaus Bethanien, Studio Gipsstrasse, CCA Japan).⁴⁷ In 2004/2005 wil het Fonds BKVB een generiek evaluatieonderzoek opzetten naar de concrete resultaten van het verblijf in een buitenland atelier op zowel individueel niveau (de betekenis van het verblijf op de ontwikkeling van het werk van de aanvrager) als in algemene zin (wat betekent het voor de kunst en vormgeving in Nederland dat het Fonds BKVB in dergelijke netwerken participeert). Omdat de aanvrager tijdens zijn verblijf in een buitenland atelier vaak uitvoerig verslag doet van zijn bevindingen en het verblijf ook nog eens afgerond wordt met een eindverslag, kon het Fonds BKVB altijd tussentijds zijn beleid bijstellen of aanscherpen. Dat positieve maar impressionistische materiaal heeft het Fonds BKVB tot nu toe gesterkt in zijn beleid en het heeft vooralsnog geen aanleiding te veronderstellen dat een structurend evaluatieonderzoek anders uit zal pakken.

5.5 Studiereis bouwkunst

Sinds 1992 organiseert het Fonds BKVB elke twee jaar een studiereis bouwkunst. Het doel van de reis is de vakinhoudelijke ontwikkeling van de individuele deelnemer op specifieke wijze te bevorderen en middels het natraject de vakwereld te laten delen in de resultaten van de reis. De studieonderwerpen van de reis sluiten aan bij de jongste ontwikkelingen en ideeënvorming in de wereld van de bouwkunst of zijn zelfs agendabepalend. In 2002 voerde de studiereis onder de noemer *Schaarste en Overvloed* de deelnemers naar India. Een verandering t.o.v. voorgaande reizen was dat het reisgezelschap multidisciplinair was samengesteld.

Evaluatie. Het Fonds BKVB heeft in 2003 onderzoeksbureau Motivaction de opdracht gegeven de studiereis bouwkunst te evalueren.⁴⁸ Uit het onderzoek dat alle deelnemers aan alle studiereizen betrof, bleek dat de studiereizen zeer positief gewaardeerd worden. Zij zijn van grote en soms doorslaggevende betekenis geweest voor de ontwikkeling en positie van de individuele deelnemer, zij hebben onderwerpen en bestemmingen ontsloten die anders onontdekt waren gebleven, zij hebben voor blijvende internationale contacten gezorgd en soms tot opdrachten of samenwerkingsverbanden geleid. De discussies die tijdens de reis gevoerd werden, bleven lang 'naklinken' en met name de multidisciplinaire reis werd daarom hogelijk gewaardeerd. De aanbeveling was dat het Fonds BKVB met het organiseren van de studiereis door moet gaan. Andere, meer kritische aanbevelingen sloten aan bij de interne evaluatie van de studiereis India.⁴⁹ Zowel aan het voor- als natraject kunnen zwaardere eisen gesteld worden en een hogere en meer betrokken participatie van de deelnemers verlangd worden.

Het Fonds BKVB neemt deze aanbevelingen zonder meer over en zal ze voor de komende studiereizen effectueren. Het feit dat de studiereizen zo'n brede waardering kregen en de ondubbelzinnige wens tot continuering is uitgesproken, sterkt het Fonds BKVB in deze beleidsvoornemens.

5.6 Oeuvreprijzen en Benno Premselaprijs

Elke twee jaar kent het Fonds BKVB de Oeuvreprijzen en de Benno Premselaprijs toe; de oeuvreprijzen sinds 1994, de Benno Premselaprijs sinds 2000. De oeuvreprijzen zijn bestemd voor kunstenaars, vormgevers en architecten wier werk nog steeds van betekenis is voor de ontwikkeling van de beeldende kunst, vormgeving of bouwkunst maar waar geen directe aandacht meer voor is. De

toekenning van de oevreprijs moet er voor zorgen dat hun oeuvre opnieuw onder de aandacht gebracht wordt. De vervaardiging van een publicatie is daarom een belangrijk onderdeel van de prijs. De prijs bedraagt € 23.000,-, voor de publicatie is € 13.600,- gereserveerd.

De Benno Premselaprijs is, indachtig haar naamgever, bestemd voor een uitzonderlijk persoon die een voorbeeldige en inspirerende rol speelt in de beeldende kunst, vormgeving en/of bouwkunst. De hoogte van de prijs is € 23.000,- waarvan 2/3 deel voor een project bestemd is; daarnaast is € 13.600,- bestemd voor de vervaardiging van een publicatie.

Het Fonds BKVB heeft in 2002 aan zes laureaten een oevreprijs toegekend en aan één persoon werd de Benno Premselaprijs uitgereikt.

Evaluatie. In 2003 heeft het Fonds BKVB de oevreprijzen geëvalueerd en een voorstel tot wijziging bij het Ministerie van OCenW ingediend.⁵⁰ Deze evaluatie was enerzijds gebaseerd op de bevindingen en aanbevelingen van eerdere commissies oevreprijzen en anderzijds het antwoord op een langzaam gegroeide ontwikkeling. Enkele punten uit de evaluatie zijn: de commissie had steeds meer moeite om laureaten te vinden die aan alle criteria voldoen, met name dat van 'het vergeten oeuvre'. Ook het publicatieonderdeel van de prijs werd steeds minder relevant: veel laureaten beschikten al over goede publicaties van hun werk. Daarnaast stond de hoogte van de prijs niet meer in verhouding tot het bedrag voor een werkbeurs (€ 27.500,-). Doordat de commissie breed was samengesteld ontbeerde zij op onderdelen rivaliserende vakgenoten. Werkelijke discussie over de voordrachten bleef daardoor uit. Het viel de commissie niet altijd even gemakkelijk voorbeeldige en uitzonderlijke laureaten voor de Benno Premselaprijs voor te dragen. Ook werd bij de evaluatie het wegvallen van de Jan Bart Klasterprijs voor de kritiek betrokken. In het kader van de bemiddelaarssubsidie vond het Fonds BKVB dat het op zijn weg lag daar een vervolg aan te geven.

De evaluatie resulteerde in een gewijzigde, vereenvoudigde opzet voor de Oevreprijzen, de Benno Premselaprijs en de Prijs voor de Kunstkritiek van het Fonds BKVB (kan zijn voor de beeldende kunst, vormgeving en/of bouwkunst). Per keer worden er drie oevreprijzen toegekend: een voor de beeldende kunst, een voor de vormgeving en een voor de bouwkunst. Daarnaast wordt of de Prijs voor de Kunstkritiek van het Fonds BKVB of de Benno Premselaprijs toegekend. De hoogte van alle prijzen is € 40.000,-. De commissie wordt dusdanig gestructureerd en samengesteld dat er een werkelijke discussie over de voordrachten plaats kan vinden. Aan elke laureaat zal een bijzonder essay gewijd worden. De prijs voor de kritiek houdt ook de bundeling van een aantal belangwekkende stukken van de laureaat in.

6. PUBLIEKSBEREIK FONDS BKVB

Onder het publieksbereik van het Fonds BKVB worden al die voorlichtingsactiviteiten verstaan die het Fonds BKVB onderneemt om zijn doelgroepen te bereiken en te informeren – maar ook om een groter publiek van zijn bestaan en werking op de hoogte te brengen. Tegelijk zijn die activiteiten een vorm van verantwoording en verheldering van het beleid. Hiertoe behoren de jaarverslagen, de advertenties, de voorlichtingsdagen op academies, informatiebijeenkomsten voor kunstenaars etc., de tentoonstellingen, de informatiefolders, de website enz.

Evaluatie. In het kader van het beleidsplan 2001-2004 zijn er tal van nieuwe activiteiten ontwikkeld en andere opnieuw ingevuld. Omdat het Fonds BKVB helder en transparant wil zijn en zo open mogelijk verantwoording af wil leggen van zijn beleid, koos het bij aanvang van de cultuurnotaperiode 2001-2004 na twaalf jaar voor een nieuwe huisstijl. In sprankelende en veranderende kleuren wordt dat streven sindsdien krachtig gevisualiseerd.

In samenhang met een minder formele opzet van de advertenties en de informatiebrochures lukte het de nieuwe regelingen snel onder ieders aandacht te brengen. Inhoudelijk communiceert het Fonds BKVB met de aanvragers middels de Nieuwsbrief. Daarin doet het verslag van de lopende zaken en gaat het uitgebreid in op tussentijdse bevindingen. De jaarverslagen zetten dat voort en plaatsen ontwikkelingen in een breder kader en snijden achterliggende oorzaken aan. De door het Fonds BKVB georganiseerde lezingen en debatten proberen dat wat speelt in de actualiteit van de ontwikkeling van de beeldende kunst, vormgeving en bouwkunst ter discussie te stellen. De website van het Fonds BKVB is ook geheel vernieuwd en wordt zeer goed bezocht: de veelzijdigheid en informatieve rijkdom van de site voorziet, gezien de vele hits, duidelijk in een behoefte.⁵¹ Ook kan via de site een aanvraagformulier worden gedownload.

Om de aanvragers persoonlijk en direct te woord te staan heeft het Fonds BKVB in aansluiting op zijn personeelsplan (zie hoofdstuk 7) een helpdesk ingericht. Met de bibliotheek en de tentoonstellingsruimte waarborgt de helpdesk dat het Fonds BKVB niet louter een administratieve organisatie is maar ook een databank van kennis, informatie en discussie waar men zich persoonlijk kan informeren over de stand der dingen. Gezien het gebruik dat daar van gemaakt wordt, evenals de vele bezoekers van de debatten enz. lijkt het Fonds BKVB in een behoefte te voorzien. In de tentoonstellingsruimte laat het Fonds BKVB in snelle, wisselende presentaties zien wat er zoal in de commissies passeert en wat de moeite van het signaleren waard is. Veel van deze presentaties worden besproken in de landelijke kranten wat potentiële aanvragers weer op een andere manier op de mogelijkheden van het Fonds BKVB wijst. Zeer uitvoerig besproken werd de grote Fondstentoonstelling *Commitment* in Las Palmas te Rotterdam (2002). Het was een selectief overzicht van drie jaar subsidietoekenningen. Beeldende kunst, vormgeving en bouwkunst werd gelijkmatig gepresenteerd.

De publicaties van het Fonds BKVB (zoals die van de oeuverprijzen, in opdracht geschreven essays en de catalogus bij *Commitment*) werden opvallend goed verkocht.

Voor de volgende cultuurplanperiode zal het Fonds BKVB deze activiteiten dan ook zonder meer continueren.

7. PERSONEELSPLAN FONDS BKVB

De grote veranderingen die het nieuwe subsidie-instrumentarium met zich meebracht, verlangden ook een andere opzet van de organisatie van het Fonds BKVB met een andere taakverdeling en andere verantwoordelijkheden voor de medewerkers. Op basis van het in 2001 opgezette personeelsplan is dat in de loop van de tijd gerealiseerd. In samenhang met een verdergaande automatisering moest het nieuwe personeelsplan ook voor een efficiëntere, arbeidsuren besparende, werkwijze zorgen.

Evaluatie. De omslag in het werk, de andere taakverdeling en de vereiste professionalisering vergden een grote inzet van de werknemers van het Fonds BKVB. Dankzij hun betrokkenheid is dat in wezen moeiteloos gegaan. De nagestreefde efficiency en arbeidsbesparing werden enerzijds inderdaad bereikt maar anderzijds tenietgedaan door de grote administratieve bewerkelijkheid van de nieuwe aanvragen.⁵² Flexibilisering en maatwerk hebben hun administratieve prijs. Dat het personeelsbestand van het Fonds BKVB maar beperkt gegroeid is, geeft aan hoe strak de boog gespannen heeft gestaan. Het is een natuurlijk arbeidsprocesgegeven dat dat niet langdurig op een zelfde wijze gecontinueerd kan worden. Meer aanvragen in de komende cultuurplanperiode en die op een zelfde manier afhandelen houden onherroepelijk een te grote uitbreiding van het personeelsbestand in. De nieuwe beleidsvoorstellen van het Fonds BKVB zijn er in hun vereenvoudiging op gericht dat te voorkomen.⁵³

8. HET BUDGET VAN HET FONDS BKVB

Het Fonds BKVB staat bekend als het grootste fonds met navenante financiële middelen. Dat heeft er in het (recente) verleden regelmatig toe geleid dat er op allerlei wijze aanslagen op zijn budget zijn gepleegd. Soms waren die eenmalig, soms structureel, soms geschieden ze met instemming van het Fonds BKVB maar vaker werden ze gewoon opgelegd. Dat heeft ertoe geleid dat het budget van het Fonds BKVB geleidelijk aan geslonken is. Ten aanzien van de krimp van het budget kan het volgende geconstateerd worden:

- In de cultuurplanperiode 1997-2000 werden middels de zgn. liquiditeitsoperatie de bij het Fonds BKVB ontstane reserves afgeroomd. Dat waren de gelden die in de loop der jaren niet uitgegeven konden worden. Hoewel deze afroaming niet een bezuiniging in enge zin was, bleek het dat wel in ruime zin te zijn. Het Fonds BKVB zag het geld nooit meer terug (f 37.000.000,-) en verloor daarmee ook de toegestane reserve (f 5.000.000,-) waarmee het nieuw beleid had kunnen ontwikkelen.⁵⁴

- Daarnaast had de toenmalige staatssecretaris voor cultuur, de heer R. van der Ploeg, in zijn uitgangspuntenbrief al gezegd dat hij geld wilde vrijmaken voor de nieuwe Stichting Kunst en Openbare Ruimte evenals voor de werkplaatsen. De daarvoor benodigde gelden zouden aan het budget van het Fonds BKVB onttrokken worden. Het ging uiteindelijk om een bedrag van f 21.504.000,- voor 4 jaar: f 5.376.000,- voor elk jaar. Dat is een korting van 12 %. Deze forse mindering doorkruiste de ambities van het nieuwe beleidsplan voor de cultuurplanperiode 2001-2004. Doordat het Ministerie van OCenW, lopende de huidige cultuurplanperiode zich alsnog gedeeltelijk garant stelde voor de uitgaven gedaan binnen het kader van het beleidsplan, kon het Fonds BKVB zijn plannen en taken voor die periode in grote lijnen toch waar maken.

Rekening houdend met de aangekondigde bezuinigingen en de bovengenoemde kortingen wil het Fonds BKVB voor de cultuurplanperiode 2005-2008 uitgaan van het werkelijke subsidiebedrag van het jaar 2002- vermeerderd met de OVA gelden van 2003 en een structureel bedrag van € 400.000,- . Dit wordt dan een jaarlijks budget van € 22.422.000,- .

Hoewel het lijkt alsof het Fonds BKVB om een extra subsidiëring vraagt is uit het voorafgaande hopelijk duidelijk geworden dat bij toekenning van het aangevraagde bedrag het nog altijd om een korting/bezuiniging van 6% gaat ten opzichte van de begroting in 2001-2004.

- Een ongecalculeerd gevolg van zowel de liquiditeitsoperatie als de boven omschreven kortingen is dat het Fonds BKVB op het eind van de lopende cultuurplanperiode geen reserve voor de komende cultuurplanperiode heeft kunnen opbouwen waardoor het niet over een buffer beschikt om overschrijdingen op te vangen.

Dat betekent:

1. Het Fonds BKVB zou zonder liquiditeitsoperatie en zonder structurele kortingen voor de komende cultuurplanperiode over een budget van ongeveer € 25.422.000,- beschikken. Maar het zal het, zoals hierboven aangegeven, met € 22.422.000,- moeten doen.

2. Daar moet tegelijk bij in ogenschouw genomen worden dat het Fonds BKVB in de afgelopen jaren van spectaculaire groei zijn budget niet heeft zien groeien. Evenmin heeft het Fonds BKVB andere gelden toebedeeld gekregen om speerpuntenbeleid van de overheid mee te helpen realiseren. Zo is het niet in aanmerking gekomen voor bijv. extra *e-culture* gelden waardoor individuele kunstenaars gestimuleerd hadden kunnen worden zich op dat terrein eens te meer te ontwikkelen. Het argument is dan dat kunstenaars dat toch wel aan kunnen vragen. Hoewel dat in zijn algemeenheid juist is, is daar veel op af te dingen. Allereerst houdt dat in dat waar anderen extra krijgen het Fonds BKVB zijn bestaande middelen anders moet verdelen en elders dus moet inkrimpen om zulke aanvragen te kunnen honoreren; en ten tweede zijn met *de e-culture* aanvragen zulke hoge bedragen gemoeid dat elke honorering een bezuiniging of niet toekenning van een andere aanvraag betekent.

De onontkoombare conclusie luidt dan ook dat het Fonds BKVB over de jaren heen geleidelijk op zijn budget heeft ingeleverd en dat zijn weelde uiterst relatief is – zeker ook in het licht van zijn opdracht op landelijk niveau beeldend kunstenaars, vormgevers en architecten te stimuleren hun werk op hoog en divers niveau verder te ontwikkelen.

Wil het Fonds BKVB zijn taken op hetzelfde niveau kunnen uitvoeren en het voorspelde toenemend aantal aanvragen naar behoren kunnen afhandelen dan is een verdere aantasting van het budget, om welke reden dan ook, niet doenlijk; eerder zou het Fonds BKVB er juist nu gelden bij moeten krijgen, nu meer kunstenaars van de regelingen van het Fonds BKVB gebruik zullen gaan maken.

Het is dan ook de vraag of het Fonds BKVB zijn taken inderdaad naar behoren uit zal kunnen voeren. In de kunstenplanperiode 2001-2004 zullen ruim 1600 basisstipendia toegekend worden; uitgaande van het gestelde budget van € 22.422.000,- voor de periode 2005-2008 kunnen dat er hooguit 1300 zijn. Ook het aantal toe te kennen startstipendia en projectsubsidies zal aanzienlijk afnemen. Het daaraan verbonden bedrag voor de tegemoetkoming in kosten van levensonderhoud zal moeten worden verlaagd. Bij vermeerderde aanvragen zal er dan anders beoordeeld moeten worden – en als dat het geval is zouden de regelingen en hun criteria hergeformuleerd moeten worden, waardoor de doelstellingen van het Fonds BKVB niet meer gerealiseerd kunnen worden.

Tegelijk wil het Fonds BKVB er voor pleiten dat het, bij de voorbereiding van nieuw beleid door het ministerie van OCenW en de inzet van incidentele middelen, betrokken wordt. En dat niet alleen om zo de individuele kunstenaars, vormgevers en architecten diverser en genuanceerder te kunnen bedienen, maar vooral ook in de wetenschap dat de werkelijke ontwikkeling en innovatie op het individuele kunstenaarsniveau plaatsvinden.

Bij het opstellen van de begrotingen voor de vier jaren van de nieuwe cultuurplanperiode is het afgetopte subsidiebedrag van het jaar 2003 het uitgangspunt geweest en, zoals gezegd, afgerond op € 22.422.000,- op jaarbasis. Realiteitszin is het Fonds BKVB in deze fasering voorgegaan. Met dat budget kan het Fonds BKVB zijn opdracht naar de letter nog net waarmaken – maar het is de dreigende geest van schraalhans die de aanvragers zal bedienen. Zijn regime als keukenmeester houdt in dat er binnen krappe marges zeer selectief toegekend moet worden en dat er nauwlettend op de (hoogte van de) subsidieverstrekingen

toegezien moet worden. Ook zal het Fonds BKVB zijn eigen kosten moeten beperken. Waar iedereen de koude wind van de bezuinigingen voelt, kan de kunstensector niet in de luwte blijven. Maar kouder moet het toch niet worden.

9. HET SUBSIDIE-INSTRUMENTARIUM 2005-2008

9.1 Inleiding (zie ook 4.1)

Dit hoofdstuk is aanvullend op hoofdstuk 4. Het verdient aanbeveling beide hoofdstukken in gedachten naast elkaar te leggen: de beknoptheid van de hier volgende formuleringen krijgt pas in dat perspectief haar volle betekenis. In de woorden van de dichter is het:

“We wieden het onkruid
Leggen bladgoud op”⁵⁵

De conclusies van de evaluaties uit de hoofdstukken 4 en 5 worden in de komende twee hoofdstukken als voorstellen voor het nieuwe beleidsplan gepresenteerd. Om de samenhang tussen beide chapters te expliciteren wordt per subsidievorm naar de desbetreffende paragraaf uit het eerdere hoofdstuk verwezen. Daarnaast valt wat verspreid in de hoofdstukken ‘Plaatsbepaling’ is opgemerkt, in dit hoofdstuk op zijn plaats; waar dat de samenhang ten goede komt, wordt daar tussen haakjes dan ook naar verwezen. In algemene zin sluiten de voorstellen aan bij de uitgangspunten van het beleidsplan 2001-2004, nl. in het streven naar vereenvoudiging van de regelingen en regels, in het creëren van flexibele en samenhangende subsidiemogelijkheden voor de aanvragers, in het bestendigen van een rekening- en verantwoordingsplicht voor de aanvrager en in het minimaliseren van de kosten. Centraal staat de inhoudelijke taak van het Fonds BKVB de individuele kunstenaar, vormgever en architect in staat te stellen zijn werk op een hoog en interessant niveau verder te ontwikkelen en het principe van zijn autonome positie te waarborgen.

9.2 Regeling Basissubsidies

9.2.1 Inleiding (zie ook 4.2.1)

De Regeling Basissubsidies is bestemd voor beeldend kunstenaars en vrije vormgevers en bestaat uit twee subsidiemogelijkheden: de basisstipendia en de productiesubsidies. Zij worden voortgezet met enkele aanvullingen bij de productiesubsidie.

9.2.2 Basisstipendia (zie ook 4.2.2)

Het basisstipendium is in marketing termen gesproken het succesvolste onderdeel van het subsidie-instrumentarium van het Fonds BKVB (geworden). In de huidige cultuurplanperiode zullen ruim 1600 basisstipendia toegekend worden aan beeldend kunstenaars en vrije vormgevers. Het basisstipendium stelt hen in staat hun werk op basisniveau verder te zetten; het rekening courantsysteem maakt het hen mogelijk de onvermijdelijke financiële dalen in de beroepspraktijk op het geëigende moment het hoofd te bieden. Voor de cultuurplanperiode 2005-2008 wil het Fonds BKVB voorstellen het basisstipendium op dezelfde gronden en voorwaarden te continueren – zij het dat de hoogte van het basisstipendium vastgesteld wordt op € 32.500,-. Bij gelijkblijvend budget blijven de beoordelingscriteria met inbegrip van het cultureel ondernemerschap in principe van toepassing.⁵⁶

9.2.3 Productiesubsidies (zie ook 4.2.3)

De productiesubsidie wordt op grond van de overwegingen in paragraaf 4.2.3 gecontinueerd en vastgesteld op een vast bedrag van € 8.500. Zij is een

tegemoetkoming in de beroepskosten en in principe bedoeld voor twee jaar. Ook kan zij aangewend worden voor de investering in noodzakelijke apparatuur (en wordt daarmee de versterking van de *e-culture* component op het niveau van de individuele kunstenaar) om de beroepspraktijk zinvol verder te ontwikkelen. De investeringssubsidie (zie 4.3.7) komt hiermee te vervallen en een gedeelte van die gelden zullen aan het budget van de productiesubsidie toegevoegd worden. De voorwaarden, mogelijkheden en beoordelingscriteria van de productiesubsidie blijven met inbegrip van het cultureel ondernemerschap onverkort van toepassing. De aanvrager kan het bedrag in één keer opnemen.

9.3 Regeling Stimuleringsubsidies

9.3.1 Inleiding (zie ook 4.3.1)

De Regeling Stimuleringsubsidies staat open voor beeldend kunstenaars, vormgevers en architecten. Om de algemene uitgangspunten zoals verwoord in de inleiding en de evaluatie in hoofdstuk 4 recht te doen zal de regeling op onderdelen aangepast en gewijzigd worden. De voornaamste wijzigingen zijn het voorstel om de werkbeurzen (zie 4.3.5) en de investeringssubsidies (zie 4.3.7) in de huidige vorm af te schaffen en over te laten lopen in respectievelijk de projectsubsidies en de productiesubsidies. Voor de vormgeving en de bouwkunst vallen zij dan onder de praktijksubsidie. Dit heeft als gevolg dat de stimuleringsubsidies in deze vereenvoudigde opzet bestaan uit: startstipendia, projectsubsidies, publicatiesubsidies en praktijksubsidies.

9.3.2 Startstipendia (zie ook 4.3.2)

Voor talentvolle jonge kunstenaars, vormgevers en architecten is het startstipendium een uitgelezen kans het eigen werk stevig te ontwikkelen. Het onderzoek dat het IVA in 2000 op verzoek van het Fonds BKVB naar de aard en werking van het startstipendium heeft opgezet, bevestigt dat. Zo luidde de belangrijkste conclusie dat “de WIK qua financiële consequenties vergelijkbaar is met een beroepskostenvergoeding en we hebben geconstateerd dat ontvangers van een beroepskostenvergoeding zich beduidend minder succesvol hebben ontwikkeld als (sic) ontvangers van een startstipendium”.⁵⁷ Het Fonds BKVB beschouwt het startstipendium dan ook als een belangrijk onderdeel van zijn subsidie-instrumentarium. Met inachtneming van wat eerder gezegd is over de snelle omloop van kunstwerken van jonge kunstenaars, de samenhang met de WIK en de vereiste terughoudendheid t.a.v. een te voorbarige subsidiëring, stelt het Fonds BKVB voor het startstipendium op dezelfde gronden te continueren (bedrag, criteria, cultureel ondernemerschap).

9.3.3 Projectsubsidies (zie ook 4.3.3)

De projectsubsidies blijven het kloppende hart van de stimuleringsubsidies, zij bieden de mogelijkheid subsidie op maat aan te vragen en te verstrekken. Maar gezien de evaluatie en wat elders aansluitend opgemerkt is, zal de projectsubsidie op onderdelen aangepast worden. Zo zal, om de aanvrager met de lading van het containerbegrip vertrouwd te maken, in het aanvraagformulier een lijstje van mogelijke toepassingen opgenomen worden. Om de administratieve verwerking te bespoedigen zal de projectsubsidie in principe volgens vaste, geïndexeerde bedragen opgesteld moeten worden waar de aanvrager – mits goed onderbouwd – van af kan wijken. De mogelijkheid om de kosten van levensonderhoud voor langere tijd op te voeren zal beperkt worden.⁵⁸ Om het verdwijnen van de werkbeurs op te vangen en het onderzoek en experiment te stimuleren wil het Fonds BKVB de projectsubsidies daar nadrukkelijker voor inrichten: met gebruikmaking van een projectsubsidie moet het doen van onderzoek voor een bepaalde periode mogelijk worden. Ongewijzigd blijven de criteria, het cultureel ondernemerschap als aanvullend criterium, het systeem van rekening- en verantwoording afleggen (90% vooruitbetaling van het toegekende subsidiebedrag en 10% na afloop met de verantwoordingsplicht). Voor de toekenning van de projectsubsidies bouwkunst zullen het onderzoek en het innovatieve extra gewogen worden (zie p. 11-12); de projectsubsidies voor de vormgeving zullen daarnaast mede toegesneden worden op

de verruiming van haar mogelijkheden (de culturele component, haar bemoeienis met maatschappelijke en sociale processen en vraagstukken) – dit in goed overleg met de Stichting Premisela (zie p. 10).

In generale zin zal bij de beoordeling van de projectsubsidies voor zowel de beeldende kunst, de vormgeving als de bouwkunst gepoogd worden het duurzame en bestendige in positieve zin te onderscheiden van het kortstondige en momentane (zie p.8 en 9).

9.3.4 Publicatiesubsidies (zie ook 4.3.4)

Het is het voornemen van het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting om met ingang van de nieuwe cultuurplanperiode de publicatiesubsidies tot een gezamenlijke regeling te maken (dit op grond van de evaluatie in 4.3.4); de beoordeling van de aanvragen voor publicatiesubsidies zal dan door een gezamenlijke commissie van het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting gedaan worden. Deze samenwerking tussen het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting heeft tot doel helderheid voor de aanvragers te creëren, overlap van subsidies tegen te gaan en de aanvraagprocedure te vereenvoudigen. Voorop in de beoordeling blijven de kwaliteit van het werk van de aanvrager, het belang van zijn positie in het veld en de kwaliteit van de publicatie staan. Het Fonds BKVB ziet het als zijn taak er voor te waken dat de samenwerking niet zal leiden tot (onbedoelde) verarming van de mogelijkheden voor de aanvragers noch tot bezuinigingen op de publicatiesubsidie.

9.3.5 Praktijksubsidies (zie ook 4.3.6)

Nu uit de evaluatie duidelijk gebleken is dat de praktijksubsidie in een sterke behoefte voorziet, wil het Fonds BKVB deze subsidievorm ook in de nieuwe cultuurnotaperiode voortzetten. Deze kan in twee jaar opgevraagd worden. Criteria, hoogte bedrag, duur etc. blijven ongewijzigd.

10. DE COMPLEMENTAIRE REGELINGEN 2005 - 2008

10.1 Inleiding (zie ook 5.1)

De activiteiten die onder de complementaire regelingen vallen zullen zonder meer worden voortgezet. Zij zijn van wezenlijke belang voor de gedifferentieerde subsidiemogelijkheden van het Fonds BKVB en zijn positie in het veld. Afhankelijk van de uitkomst van het pilotproject van de Innovatie Commissie zal mogelijk in de loop van de kunstenplanperiode 2005-2008 een voorstel voor een Regeling Binnenland ateliers gedaan worden⁵⁹.

10.2 Regeling Bemiddelaarssubsidies (zie ook 5.2)

Gezien het eerder geconstateerde spreekt het haast als voor zich dat het Fonds BKVB de bemiddelaarssubsidie zal continueren, het zal met ingang van de nieuwe cultuurnota een vast onderdeel van zijn subsidie-instrumentarium zijn en zijn fase van experiment gepasseerd zijn. Op basis van de evaluatie stelt het Fonds BKVB voor dat de aard van de bemiddelaarssubsidie het voorgestelde project en zijn mogelijke effecten is en in principe niet de ontwikkeling van de bemiddelaar zelf inhoudt.

10.3 Commissie Pilotprojecten (zie ook 5.3)

De Commissie Pilotprojecten is de voortzetting van de Innovatie Commissie. Haar gewijzigde naam geeft haar een scherper omlijnde plaats binnen het Fonds BKVB en is een juistere omschrijving van haar taak. Zij stimuleert dat wat de ontwikkelingen van de kunsten en hun individuele beoefenaars ten goede kan komen en daar waar het Fonds BKVB de aangewezen instantie is om zijn rol te spelen. Het gaat concreet om het inzetten van pilotprojecten, het aangaan van verbindingen met derden en het mogelijk maken van initiatieven die anders niet verwezenlijkt hadden kunnen worden. Het kader waarbinnen zij handelt, wordt uitgemaakt door wat in de hoofdstukken Plaatsbepalingen naar voren gebracht is. Zij is het actieve draaipunt naar de toekomst en zal daar waar nodig de discussie stimuleren, onderzoek doen en projecten entameren.

10.4 Buitenland ateliers/Internationalisering (zie ook 5.4)

Naar de overtuiging van het Fonds BKVB zijn de kunsten en internationalisering onverbrekkelijk met elkaar verbonden. Het is daardoor niet meer dan logisch dat een deel van de subsidiemogelijkheden van het Fonds BKVB door de aanvragers aangewend wordt om aan die internationalisering naar eigen inzicht vorm en inhoud te geven. Het specifieke buitenlandbeleid van het Fonds BKVB, nl. zijn buitenland ateliers, wil het voortzetten. Afhankelijk van de uitkomsten van het aangekondigde evaluatieonderzoek zal het Fonds BKVB mogelijk met voorstellen tot uitbreiding van zijn *artists in residence* netwerk komen (Oost-Europa, Azie).

In samenwerking met Trans Artists wil het Fonds BKVB eens in de zoveel tijd "een ladder" van interessante buitenland ateliers opstellen en middels advertenties kunstenaars op die plekken attenderen (en na aanmelding selecteren). Het zal hier niet om structurele verbintenissen tussen het Fonds BKVB en de *artists-in-residence centers* gaan maar om tijdelijke en steeds wisselende samenwerkingsverbanden. Analoot aan deze werkplaatsen die meestal louter aan beeldend kunstenaars zijn voorbehouden, wil het Fonds BKVB onderzoeken of het zinvol is in enkele steden die een belangrijke plaats innemen in de ontwikkeling van de vormgeving, een studio te huren (zoals Tokio, São Paulo of Hong Kong). Nederlandse vormgevers zouden daar

gebruik van kunnen maken en zich, met behulp van lokale contactpersonen, een plaats verwerven in de courante netwerken.

10.5 Studiereis bouwkunst (zie ook 5.5)

Gezien de conclusies van het evaluatierapport Studiereis Bouwkunst en gezien de eigen bevindingen van het Fonds BKVB (zoals in 5.5 uitvoerig aangegeven) wil het Fonds BKVB de studiereis voortzetten. De uitgangspunten, het doel en de opzet blijven ongewijzigd – zij het dat van de deelnemers een steviger inhoudelijke bijdrage voor het voor- en natraject geëist zal worden; hun onderzoeksvorstellen vormen een integraal onderdeel van de selectie.

10.6 Oeuvreprijzen, de Benno Premselaprijs en de Prijs voor de Kunstkritiek Fonds BKVB (zie ook 5.6)

De koerswijziging die het Fonds BKVB in 2003 op grond van zijn interne evaluatie heeft ingezet, zal het Fonds BKVB ook in de nieuwe kunstenplanperiode aanhouden. Samengevat houdt dat in dat elke twee jaar drie oeuvreprijzen toegekend zullen worden: één voor een beeldend kunstenaar, één voor een vormgever en één voor een architect. Daarnaast zal (in principe) alternerend de Benno Premselaprijs of de Prijs voor de Kunstkritiek Fonds BKVB toegekend worden. De commissie zal dusdanig samengesteld zijn dat een polyfone vakinhoudelijke discussie over de voordrachten gewaarborgd is.

De oeuvreprijs is ook een bewijs van het belang dat het Fonds BKVB toekent aan het auteurschap van oeuvres en het daaraan inherente onderzoek en de noodzakelijke verdieping (zie ook p. 8).

11. PUBLIEKSBEREIK FONDS BKVB (zie ook hoofdstuk 6)

Het Fonds BKVB ziet geen aanleiding zijn voorlichtings- c.q. publiekgericht beleid te wijzigen. Het zal de klare lijn die het met ingang van het beleidsplan 2001-2004 heeft aangezet met vaste hand doortrekken.

Museum het Domein in Sittard heeft het Fonds BKVB uitgenodigd af en toe een presentatie in zijn zogenaamde *guestroom* te verzorgen waardoor het Fonds BKVB zich in de regio kan presenteren. Het Fonds BKVB hoopt dat dit initiatief in andere regio's navolging zal vinden en zal daar dan op gepaste wijze op inspelen.

12. PERSONEELSBEZETTING FONDS BKVB (zie ook hoofdstuk 7)

Met de voorstellen voor de vaste bedragen voor de basisstipendia en de productiesubsidies, met een vereenvoudigde en waar nodig gestandaardiseerde opzet van de projectsubsidies, met het vervallen van de werkbeurzen met hun tijdrovende administratieve afhandeling en met het vervallen van de investeringssubsidies zal de druk op de organisatie afnemen. Dat zal tegelijk voor een stabielere evenwicht tussen de arbeidsdruk en personeelsslachten zorgen. Ook kan zo de verwachte extra stroom aanvragen (zie pp. 4, 6, 34) naar alle waarschijnlijkheid binnen de huidige formatie afgehandeld worden.⁶⁰ Een wijziging in de taakverdeling en de organisatiestructuur moet dat bevorderen.

13. SAMENWERKING FONDS BKVB MET ANDERE INSTELLINGEN EN FONDSSEN

Het Fonds BKVB hecht, in het belang van het veld en de individuele aanvragers, aan samenwerking met andere instellingen. Dat betekent niet alleen afstemming van taken met de andere fondsen maar ook algemeen overleg zoals dat in het Fondsenoverleg plaatsvindt. Met het Stimuleringsfonds voor de Architectuur zal het Fonds BKVB verantwoordelijk blijven voor *Groepsportretten*⁶¹. Met Trans Artists zal het Fonds BKVB een 'buitenland ateliersladder' opstellen en zorgen voor de continuering van *Pépinères* door Trans Artists⁶². Het Fonds BKVB zit in de Stichtingsraad van het SICA. Ook zal, waar mogelijk en zinvol, met de Phenix Foundation samengewerkt worden. De interregeling voorziet in een behoefte en het Fonds BKVB zal daar op gepaste wijze aan bijdragen en meewerken. Daarnaast zal het met de andere fondsen op ad hoc basis samenkomen om de buiten zijn eigen disciplines vallende multidisciplinaire aanvragen te beoordelen.⁶³

NOTEN

1. Het 'bewijs' voor deze opvattingen is niet een twee drie te leveren. Maar wie met (jonge) kunstenaars uit het buitenland spreekt, hoort vaak dat hun carrièremogelijkheden na hun dertigste praktisch nihil zijn. Slechts enkelen overleven deze hedendaagse *survival of the fittest* – hetzij door zich volledig aan een (corrupte) markt aan te passen, hetzij door een internationale doorbraak. Op p. 12 wordt hier uitgebreider op ingegaan. Toen Rem Koolhaas zijn grote tentoonstelling in Berlijn had (2003), meldden alle kranten dat dit succes mede mogelijk was door gelden van de Nederlandse overheid (c.q. de fondsen) – waarmee maar gezegd wil zijn dat steun op alle niveaus noodzakelijk is om betekenisvol aanwezig te zijn. Als de staatssecretaris voor cultuur, Medy van der Laan, het in haar Novemberbrief 2003 heeft over het versterken van het culturele bewustzijn in de maatschappij dan is de bestendinging der dingen daar een belangrijk facet van. En dat alles doen subsidies: zij bevorderen en bestendigen wat anders kansloos verdwijnt.
2. Er gaat relatief veel tijd overheen voordat een regeling is opgesteld en in de Staatscourant gepubliceerd ("incubatietijd", inhoudelijk en juridisch overleg met het Ministerie van OCenW, met de Federatie van kunstenaarsverenigingen, de goedkeuring van de staatssecretaris enz.). Vervolgens moet die regeling omgezet worden in een aanvraagformulier en een Toelichting op het aanvraagformulier – en dat moet dan weer vormgegeven en gedrukt en middels advertenties bekendgemaakt worden. Zo kwam het dat de nieuwe Regeling Basissubsidies per 14 mei 2001 en de nieuwe Regeling Stimuleringsubsidies per 1 augustus in werking trad. Om de rechtspositie van de aanvragers niet te schaden liepen overgangsregelingen tot januari 2002 (werkbeurzen oude stijl) en 1 januari 2003 (basisstipendia oude stijl). Vervolgens werden successievelijk de Regeling Bemiddelaarssubsidies opgezet, het beleid voor de Innovatie Commissie bepaald, het netwerk van de buitenland ateliers verruimd enz. Al met al viel het geheel pas in 2003 volledig samen.
3. Zo werd in de Nieuwsbrief 02 (2002) een eerste stand van zaken gegeven over de werking van de bemiddelaarssubsidie; Nieuwsbrief 03 (2003) had een lang item over de startstipendia; Nieuwsbrief 05 (2003) besteedde ruim aandacht aan het cultureel ondernemerschap; de jaarverslagen van het Fonds BKVB diepten thematisch een aantal onderwerpen uit: het jaarverslag 2002 stond in het teken van de Internationalisering.
4. Vooradvies Raad voor Cultuur 2005-2008, Den Haag 2003, p. 7.
5. Een willekeurige greep: *Nice, over nieuw engagement in de hedendaagse kunst*, Rutger Pontzen, NAI Uitgevers, Rotterdam 2000; *Ik zou een museum willen maken waar de dingen elkaar overlappen*, Chris Dercon, NAI Uitgevers, Rotterdam 2000; *Kunst in Crisis*, Rutger Wolfson (ed), Prometheus, Amsterdam 2003; *Techniek: kunst, kermis en theater*, Petran Kockelkorn, NAI Uitgevers Rotterdam 2003; *Het exces van het teveel*, Kees Vuyck, Amsterdam 2003; *I Love Art, You Love Art, We All Love Art, This is Art, een pamflet over de kunstwereld*, Frank Van de Veire, De Morgen, maart 2003; *HUNCH*, 109 *provisional attempts etc.*, The Berlage Institute Report nr. 6 en 7, Amsterdam 2003; *Het blinkende stof*, Anna Tilroe, Querido, Amsterdam 2002.

6. Het ligt in de lijn van de Innovatie Commissie om hier een essay over te laten schrijven en daar een discussie omheen te organiseren. Op dit moment zijn twee essays over de veranderde kunstpraktijk en -kritiek in voorbereiding.
7. Om de geschiedenis recht te doen: in 1987 werd de Regeling Individuele Subsidies nog geflankeerd door de Regeling Beroepskosten Vergoeding. In 1994 werd deze laatste regeling vervangen door de Regeling Basisstipendia.
8. Met de Mondriaan Stichting, het Nederland Fonds voor de Film en het Stimuleringsfonds voor de Architectuur worden de grenzen tussen de subsidiestelsels regelmatig nagelopen en op mogelijke mazen gecontroleerd. In het verleden werd, mirabile dictu, juist gezegd dat mogelijke overlap er in ieder geval voor kon zorgen dat aanvragers niet tussen wal en schip zouden belanden.
9. De omvang van deze geldstroom bedraagt € 18.500.000,- voor de lagere overheden.
10. *De BKV tegen het licht. Eindrapport.* Deloitte&Touche. 2003. In opdracht van het Ministerie van OCenW.
11. De afrekening van de WIK draagt overigens op groteske wijze bij aan de bureaucratisering. De WIK wordt namelijk bij wijze van voorschot verstrekt. Na afloop van de periode wordt vastgesteld of dit voorschot rechtmatig was. Is dat het geval geweest dan wordt het WIK bedrag opgeteld bij het belastbaar inkomen van het jaar daarna (van het jaar waarin de vaststelling over de rechtmatigheid plaatsvindt). Dit heeft als bizar gevolg dat een kunstenaar die een basisstipendium bij het Fonds BKVB heeft aangevraagd in het jaar na afloop van de WIK opeens geconfronteerd wordt met een belastbaar inkomen dat hoger is dan de werkelijk in dat jaar ontvangen gelden. Daardoor kan hij niet in aanmerking komen voor het basisstipendium waar hij naar de geest zonder meer recht op zou hebben. Omdat het Fonds BKVB de aanvragers niet de dupe wil laten zijn van een niet goed doordacht systeem corrigeert het eigenmachtig het inkomen. Dit brengt een niet te onderschatten administratieve last met zich mee. Bovendien is deze systematiek verwarrend en ondoorzichtig voor kunstenaars die niet eens weten dat het Fonds BKVB dit corrigeert.
12. Het Fonds BKVB heeft met ingang van zijn beleidsplan 2001-2004 het kwaliteitsbegrip genuanceerd omschreven en ingezet juist ook omdat het beseft zich in een zich steeds meer fragmenterende samenleving te moeten verhouden tot een (multiculturele) veelheid aan kunstuitingen.
13. Met een bemiddelaarssubsidie is bijv. het boek van Geert Lovink: *'Dark Fiber'* over dit onderwerp mogelijk gemaakt.
14. Zie bijv. Jorinde Seijdel, *Wormen en maden. Over neoconservatisme in het kunstdebat* in Metropolis M. 2003/nr 5. p. 30.
15. Het stelligst heeft de Amerikaanse filosoof Emerson dat in zijn essay *The Poet* (1844) geformuleerd: "Thou shalt leave the world, and know the muse only. Thou shalt not know any longer the times, customs, graces, politics, or opinions of men, but shalt take all from the muse". Dit is niet wat het Fonds BKVB voor staat; geen, om Heumakers te parafaseren, graalridders van de autonomie in onze tijd. Maar wel ruimte creëren voor kunstenaars om los van directe (opdracht/tentoonstellings)verplichtingen zich te kunnen wijden aan zuiver artistiek onderzoek.
16. Vooradvies 2005-2008, Raad voor Cultuur, Den Haag 2003, p. 13.

17. Louise Schouwenberg: *Autonome theepotten bestaan niet*. Designprijs Rotterdam. Rotterdam 2003.
18. Onder de noemer *Connected* verscheen in 2002 een intern rapport waarin de mogelijkheden en problemen van modeontwerpers werden geïnventariseerd. (Aan de totstandkoming van dit interne rapport hadden verschillende vertegenwoordigers van andere bij de mode betrokken instellingen meegewerkt, zoals de Mondriaan Stichting, het Ministerie van OCenW, het Materiaalfonds, de Federatie van kunstenaarsverenigingen). De slotsom was dat er een kloof gaapte tussen concept en ontwerppraktijk. Een van de aanbevelingen van het rapport was dat er een platform voor de mode zou moeten komen waar modeontwerpers de weg naar productie gewezen zou worden. De Innovatie Commissie heeft die aanbeveling overgenomen en samen met de Stichting Premisela aan Gert Staal en Guus Beumer de opdracht gegeven de mogelijkheden voor zo'n platform met zo'n opdracht en taakomschrijving te onderzoeken.
19. Zo staan er alleen al in het bestand van het Fonds BKVB meer dan 25.000 kunstenaars. Zie verder bijv. de verschillende IVA-onderzoeken.
20. Zelfs Riki Simons schreef in *Springlevend* dat subsidies onder bepaalde voorwaarden noodzakelijk kunnen zijn. Meulenhoff, Amsterdam, p. 153.
21. In 1990 is in opdracht van het toenmalige Ministerie van WVC door Titia Top onderzoek gedaan naar de beoordelingspraktijk in de kunsten. In zijn lezing *Kwaliteit van beoordelingen in de context van kunstbeleid* gaat professor Willem Hofstee uitvoerig op dat onderzoek in om te concluderen dat professionele beoordelaars weliswaar feilbaar maar vooral onmisbaar zijn. "Pogingen om de beoordelaars te vervangen of zelfs maar te ondersteunen door objectieve procedures zullen doorgaans averechtse effecten sorteren. De meest prudente vorm van inschakeling van beoordelaars is marginale beoordeling, gericht op het weren van wankwaliteit. De bijpassende vorm van beleid bestaat uit open eindregelingen." Symposium over de beoordelingspraktijk in het kunstbeleid, georganiseerd door het Amsterdamse Fonds voor de Kunsten in samenwerking met de Wiardi Beckman Stichting, Amsterdam 2003. Verslag, p. 24.
22. Voor de beeldende kunst is er een selectiecommissie voor de Commissie Basissubsidies en een voor de Commissie Stimuleringsubsidies.
23. De Commissie Basissubsidies heeft haar eigen voorzitter, evenals de Commissie Stimuleringsubsidies. De voorzitters krijgen een aanstelling voor een bepaalde tijd – zodat ook op dat niveau doorstroming en verandering gegarandeerd zijn.
24. In die (uitzonderlijke) gevallen waarin slechts één werkgroep voor de beoordeling beschikbaar is, verlaat het betrokken commissielid de vergadering.
25. In Nieuwsbrief 05 (september 2003) van het Fonds BKVB heeft de onderzoeker Teunis IJdens de wortels van het begrip cultureel ondernemerschap blootgelegd en het verband met creatieve destructie gelegd. De Oostenrijkse econoom Peter Schumpeter was de belangrijkste vertegenwoordiger van deze opvatting. Dat dit weer samenvalt met Nietzscheaanse opvattingen over culturele veranderingen en creatieve processen vermeldt zijn artikel niet maar kan de lezer er zelf bij bedenken.
26. In 1849 schreef de Amerikaanse romanschrijver Herman Melville over twee publiekswerken" die hij geschreven had: "They are two jobs, which I have

- done for money – being forced to it, as other men are to sawing wood... Being books, then, written in this way, my only desire for their “success” (as it is called) springs from my pocket, & not from my heart. So far as I am individually concerned, & independent of my pocket, it is my earnest desire to write those sorts of books which are said to “fail”.” Een bericht uit een andere tijd, een ander land en een andere discipline maar even actueel.
27. Er zijn veel voorbeelden te geven maar de STER reclame voor Friesche Vlag Chocolate Vla is een regelrechte productvertaling van Steve McQueens *Deadpan* 1997.
 28. Zie Merel Bem: *Hoe vergaat het de beeldend kunstenaar als ondernemer?* (mede gebaseerd op interviews met beeldend kunstenaars) in Nieuwsbrief 05, Fonds BKVB 2003.
 29. Zie de (in opdracht van het Ministerie van OCenW) gemaakte IVA-onderzoeken Beeldend Kunstbeleid OCenW subsidies en aankopen. 1984-1991; 1989-1992; 1990-1993; 1988-1995; 1996 en 1989; 1990-1999.
 30. Deze omschrijving van het cultureel ondernemerschap maakt deel uit van de Toelichting op de verschillende aanvraagformulieren.
 31. Sinds de Regeling Basissubsidies van kracht is hebben drie aanvragers van deze mogelijkheid gebruikgemaakt.
 32. Het cultureel ondernemerschap van de aanvrager kan binnen de Commissie Stimuleringsubsidies als de stem van de buitenwereld opklinken; het kan het autonome oordeel van de Commissie Stimuleringsubsidies oprekken omdat rekening gehouden moet worden met de ontvangst van het werk van de aanvrager in de buitenwereld. Het is echter nooit doorslaggevend omdat anders het oordeel buiten de commissie komt te liggen.
 33. Nota van Toelichting bij het besluit van 2 juli 1987, houdende machtiging tot oprichting van een Fonds voor beeldende kunsten, vormgeving en bouwkunst. Daarin staat ook: “Een van de gegevenheden waarmee in het kunstbeleid rekening gehouden dient te worden is de materiële onzekerheid van het bestaan van de scheppende kunstenaars. De oorzaak hiervan is enerzijds gelegen in de eigenaardigheden van het kunstenaarschap zelf: er is geen continue stroom van scheppingen, er zijn impassen en perioden van bezinning, waarin de productie stilstaat; anderzijds vinden juist vaak die kunstenaars, die in hun scheppingen vooruitlopen op het esthetische gevoel en het kunstbegrip van een groter publiek omdat zij de bekende referentiekaders doorbreken maar met hun oorspronkelijkheid een wezenlijke bijdrage leveren aan de kunst en de cultuur, op de vrije markt te weinig belangstelling voor hun werk om uit verkoop daarvan te kunnen leven.” (p. 4). Woorden die niets aan betekenis en actualiteit hebben ingeboet.
 34. Bij de aanvragen van starters wordt de belofte van het talent mede bij het oordeel betrokken.
 35. Om preciezer te zijn: in aanmerking voor een startstipendium komt degene die korter dan vier jaar voor het indienen van een aanvraag tenminste twee jaar een HBO-opleiding aan een instituut voor beeldende kunsten, vormgeving of bouwkunst/bouwkunde heeft gevolgd.
 36. In 2000 werden in totaal 163 startstipendia toegekend: 102 voor beeldende kunst, 41 voor vormgeving en 20 voor de bouwkunst. In 2001 waren dat 137 in totaal met 81 voor de bouwkunst, 40 voor de vormgeving en 17 voor de bouwkunst. In 2002 waren het er 208: 131 voor de beeldende kunst, 54 voor de vormgeving en 23 voor de bouwkunst.

37. Het onderzoek besloeg de jaren 2000 tot en met (17 september) 2003.
38. Jaarverslag Fonds BKVB 2002, thema Internationalisering. Met bijdragen van Henk Pröpper, Koen Brams, Jennifer Allen en Thomas Daniell.
39. Het Fonds BKVB krijgt gemiddeld ruim 2300 aanvragen per jaar te verwerken. Zij moeten allen even zorgvuldig afgehandeld worden: zowel op administratief als commissie niveau.
40. Boris Groys: *De eenzaamheid van het project*. Muhka, Antwerpen 2002, p. 9.
41. Hier moet wel bij gezegd worden dat de uitgever zich garant verklaart voor 70% van de oplage. Uitgeversrisico is er dus wel degelijk – maar of dat betekent dat het Fonds BKVB daarvoor mede een deel van de uitgeverskosten etc. voor zijn rekening moet nemen, blijft de vraag.
42. Zie ook het eerder genoemde stuk van Frank Vande Veire – in noot 4; of Pascal Gielen: *Kunst als routine* in De Witte Raaf, mei 2003. Daarnaast klagen verschillende critici hun nood over het feit dat krantenredacties – om de kosten laag te houden – afzien van lange beschouwingen en recensies van tentoonstellingen in het buitenland die een kleiner publiek aanspreken. Zo kalft een internationaal referentiekader en –bewustzijn in het publieke domein af.
43. Vooradvies 2005-2008, Raad voor Cultuur, Den Haag 2003, p. 13.
44. In zijn Vooradvies 2005-2008 bepleit de Raad voor Cultuur vrije ruimte voor de fondsen om beleid te ontwikkelen. Het is precies die ruimte die de Innovatie Commissie opengemaakt heeft. (Zie Vooradvies p. 88).
45. Behalve de ondersteuning van *Connected* (zie noot 9) heeft de Innovatie Commissie zich verbonden aan de uitwerking van een binnenland atelier in Den Helder. Het idee is dat waar het Fonds BKVB kunstenaars in de gelegenheid stelt hun werk zinvol verder te ontwikkelen in het buitenland dat die mogelijkheden er ook in Nederland zouden moeten zijn. Op plaatsen en/of plekken ergens in Nederland die belangrijk zijn voor de regio en waar een kunstenaar ´van buiten´ katalyserend op ontwikkelingen zou kunnen werken. En waar zijn eigen werk eveneens een stimulans van kan ondervinden. Als dit aanslaat, is het Fonds BKVB voornemens dat in beleid om te zetten. Voor bemiddelaars, met name critici, ondersteunt de Innovatie Commissie een *fellowship* aan de Columbia University waar de geselecteerde criticus aan een project kan werken. Het gaat hier om een experiment voor een jaar dat daarna geëvalueerd wordt.
46. Veel cijfers zijn nog niet te geven maar de vertegenwoordiging van Nederland voor de Biënnale van Venetië bestond, kenmerkend genoeg, voor 3/5 uit buitenlandse kunstenaars die zich in Nederland gevestigd hebben. Wat betreft jonge buitenlandse architecten in Nederland: het jaarverslag 2002 van het SBA vermeldt dat van de 10.849 ingeschreven architecten 7,5% een buitenlandse nationaliteit heeft.
47. De Studio Gippsstrasse heeft het Fonds BKVB opgezegd en verruild voor een atelier onder de Jannowitzbrücke, het nieuwe centrum voor de beeldende kunst in Berlijn. Met de (net nieuwe) directeur van Künstlerhaus Bethanien zijn in 2000 intensieve gesprekken gevoerd over de betekenis van zijn richting en programma – en het voordeel van de twijfel dat hem gegeven is, is ruimschoots in zijn voordeel omgeslagen. De samenwerking met het CCA in Japan is per 1 januari 2004 opgezegd: de opleiding en faciliteiten sloten niet meer aan bij wat de Nederlandse kunstenaars voor ogen hadden.

48. *Evaluatierapport studiereizen Fonds BKVB – kwalitatief en kwantitatief traject*. Rapportage. Amsterdam juli 2003. Een samenvatting van het rapport is terug te vinden op de website van het Fonds BKVB.
49. Zie ook het nawoord van het in de vorige noot genoemde Evaluatierapport Studiereizen Bouwkunst BKVB
50. Deze regeling wordt begin 2004 in de Staatscourant gepubliceerd.
51. De website van het Fonds BKVB wordt gemiddeld 296,4 keer per dag bezocht. De drukste maand was maart 2003 met 12.965 bezoekers. De bezoekers komen uit alle steden en streken van Nederland maar ook vanuit het buitenland. De pagina basissubsidies wordt trouwens het meest geraadpleegd.
52. Zoals eerder gezegd heeft het Fonds BKVB jaarlijks meer dan 2300 aanvragen te verwerken. De tijd die dat kost moet, om de kosten te beheersen, drastisch gereduceerd worden. Om perioden van grote drukte het hoofd te bieden heeft het Fonds BKVB regelmatig gebruik moeten maken van uitzendkrachten.
53. Het Fonds BKVB streeft ernaar zijn beheerlasten beneden de 12% te houden – met inbegrip van uitzendkrachten. Dat de beheerlasten in de volgende cultuurplanperiode hoger uit zullen vallen, heeft te maken met een begrotingstechnische inhaalslag, met hogere pensioenpremies, het inlopen van achterstallig groot onderhoud en het reserveren van geld voor onderzoek, etc.
54. Het is de fondsen toegestaan 10% van het subsidiebedrag van het laatste jaar als reserve mee te nemen naar de nieuwe cultuurplanperiode en in te zetten voor het beleid.
55. Jane Leusink: *Mos en gladde paadjes*. Mozaik, Zoetermeer 2003.
56. In noot 2 is al aangegeven dat het economisch aspect van het cultureel ondernemerschap nauwelijks tot niet door aanvragers is ingezet voor de beoordeling. Voor de periode 2005-2008 wil het Fonds BKVB dit dan ook schrappen.
57. H. Senders, H. Vinken, M. Wiekeraad, *Opbrengsten van startstipendia*. Eindrapport. IVA Tilburg, 1999, p. 41.
58. In de uitwerking van deze schetsen tot de regelingen zal dit geconcretiseerd en verfijnd worden.
59. Zie noot 45.
60. Bovendien wil het Fonds BKVB zo min mogelijk gebruikmaken van uitzendkrachten.
61. *Groepsportretten* is in 2002 voor het eerst in samenwerking met het Stimuleringsfonds voor Architectuur ontwikkeld. Dit project, in aanvang opgezet door het Stimuleringsfonds, stelt jonge architecten in staat rond zelf uitgekozen thema's en ontwerpopgaven hun ideeën verder te ontwikkelen en zich te meten met de praktijk. Lokale architectuurcentra kunnen er bij betrokken zijn – en de presentatie kan uitmonden in een tentoonstelling en/of publicatie.
62. *Pépinieres* is een internationaal samenwerkingsverband dat een aantal jonge academieverlaters de kans biedt een paar maanden te werken in een ander land in Europa aan een andere academie/Tweede Fase-opleiding. Een internationale jury selecteert de deelnemers.
63. In het kader van mogelijke bezuiniging zal het Fonds BKVB zijn bijdrage aan het SICA kritisch beschouwen – ook zal het zijn bijdrage aan de Interregeling

aanpassen aan de (uitblijvende) vraag van de individuele aanvragers en aan mogelijke (inhoudelijke) wijzigingen van de regeling.

Bijlage 1

BERICHT UIT DE SAMENLEVING

Opgesteld op verzoek van het Ministerie van OCenW en bediscussieerd in Fondsenoverleg van 8 november 2002 in aanwezigheid van vertegenwoordigers van Ministerie van OCenW en Raad voor Cultuur.

Dit bericht bestaat uit een inleiding, een algemene beschouwing, een stand van zaken beschrijving en een vooruitblik. Omdat ik me te houden heb aan een maximale lengte heb ik alles zo beknopt mogelijk geformuleerd.

I. Inleiding

Dit zo genaamde Bericht uit de samenleving doet mij onontkoombaar denken aan de literaire troep van de brief in een fles gevonden: het wanhopige bericht van een dorstende ziel op zoek naar verlossing. Vanzelfsprekend is dit bericht, gericht aan het Ministerie van OCenW niet opgesteld uit wanhoop maar in de hoop op herkenning en antwoord. Dat het Ministerie van OCenW zelf om deze berichten gevraagd heeft, rechtvaardigt die hoop. Ik sta hier ondanks de krap bemeten tijd toch bij stil omdat het naar mijn idee van eminent belang is dat kunstbeleid gestalte krijgt op grond van wat er leeft en speelt in het veld, op basis van inhoudelijke kennis en analyse en nadrukkelijk uitgesproken wensen, voorkeuren en – al dan niet politiek gekleurde – overwegingen. Al deze voorwaarden zijn in kwalitatieve zin in ruime mate voorradig bij de fondsen en daar gebruik van willen maken doet recht aan hun bestaan.

Vanuit die achtergrond zou ik het dan ook een juist idee vinden als er regelmatigere inhoudelijke gedachteswisseling met het ministerie plaats vindt. Ik bedoel hier niet een geïnstrumentaliseerd fondsenoverleg met technische agendapunten maar een open gesprek tussen gelijksoortige fondsen en de desbetreffende departementen. In het geval van de beeldende kunst leende het nieuwe boek van Riki Simons, *Springlevend*, zich voor een dergelijke fundamentele gedachteswisseling over de aard, betekenis en toekomst van subsidieverstrekingen aan kunstenaars, vormgevers, architecten en instellingen. In dat kader is het ook van wezenlijk belang na te denken over de honorering van kunstenaars voor tentoonstellingen, adviezen enz. waardoor zij op een vanzelfsprekender wijze economisch onafhankelijker kunnen worden. Om dat dit alles, zolang de fondsen bestaan, een immer actueel onderwerp is kan die discussie nog steeds gevoerd worden en ik wil daar bij deze op aandringen.

Medio januari verschijnt de essaybundel *Kunst in Crisis* waar zowel Gitta Luiten als ik een bijdrage aan geleverd hebben en die in zijn problematische diversiteit eveneens uitnodigt tot beleidsverkennde discussies. Natuurlijk hoeft niet altijd de actualiteit de agenda van de discussie of het overleg te bepalen – er zijn talloze andere zaken, van haast beleidsimmanente aard die eveneens om een diepgaander gedachteswisseling vragen. Je hoeft hierbij alleen maar aan de beoordelingscriteria van de fondscommissies te denken of de rafelranden en overlapgebieden van de verschillende fondsen.

Zo, nu dit eerste deel van het bericht uit de fles is, heeft de geest eens te meer vrij spel.

II. Algemene beschouwing

Je kunt, en ik wil dat graag doen, met goed gemak beweren dat het op het individuele niveau goed gaat met de kunsten in Nederland. Er zijn talloze interessante kunstenaars werkzaam met een zich gestaag ontwikkelend oeuvre, het kunstklimaat is open en kosmopolitisch waardoor kunstenaars uit talloze windstreken hier neer strijken, een opvallend groot aantal kunstenaars wordt door buitenlandse curatoren uitgenodigd voor internationale manifestaties, biënnales en ook voor de recente en prestigieuze Documenta. Het is daarom pijnlijk te constateren dat dit niveau zich niet voortzet noch vertaalt op het institutionele vlak. Op bijna terloopse uitzonderingen na blijft het tentoonstellingsprogramma van grote en kleine instellingen achter bij allerlei ontwikkelingen. Waar mensen uit het buitenland wel de moeite nemen om individuele kunstenaars in Nederland in hun atelier op te zoeken komt er helaas niemand voor het tentoonstellingsprogramma van de instellingen. Hetzelfde geldt grosso modo voor het programma van de galeries. Hier zijn vele redenen en oorzaken voor aan te voeren die een nadere beschouwing en discussie verdienen. Grof gezegd kun je stellen dat het adagium van publieksbereik en jongeren geperverteerd is tot een verwarrende contaminatie van uitgangspunt, middel en doel bij de grote musea waardoor hun positie in het veld drastisch gewijzigd is. Ik wil het gezien de beperkte ruimte die mij is toegemeten het bij deze droeve en ontmoedigende constatering laten. Als directeur van een fonds dat tot taak heeft de kunsten op individueel niveau te stimuleren baart deze discrepantie mij grote zorgen.

In aansluiting hierop kan ik constateren dat de overheid de afgelopen jaren steeds meer incidentele en structurele gelden ter beschikking gesteld voor de instellingen middels de fondsen die instellingen subsidiëren; die budgetten zijn dus gegroeid. Het budget van het Fonds BKVB daarentegen is de afgelopen jaren door incidentele en structurele afomingen, strategische overhevelingen en liquiditeitsoperaties juist steeds kleiner geworden. Alleen al in deze lopende cultuurplanperiode is op deze welhaast onzichtbare wijze ruim 20.000.000 gulden bij het Fonds BKVB weggehaald. Het verdient dan ook de grootste aanbeveling hier, mede gezien de positieve resultaten van de fondssubsidies en het bereik daarvan, kritisch naar te kijken en in het geval van extra te verdelen gelden daar meteen ook het Fonds BKVB als een serieuze partner bij te betrekken.

III. Stand van zaken Fonds BKVB

Het Fonds BKVB heeft met ingang van de nieuwe cultuurplanperiode zijn regelingen en criteria nogal ingrijpend gewijzigd. Het accent is op projectsubsidies komen te liggen en het cultureel ondernemerschap is een aanvullend beoordelingscriterium geworden. Omdat de nieuwe regelingen pas op verschillende momenten in de loop van de afgelopen twee jaar zijn ingegaan en voor korte of langere tijd geflankeerd werden door overgangsregelingen is het nu nog te vroeg om verreikende uitspraken over de effecten en de gevolgen te doen. Toch kan, nu ook de eerste beleidsadviesvergaderingen van zowel de commissies beeldende kunst als vormgeving en bouwkunst hebben plaatsgevonden een eerste voorzichtige tussenbalans worden opgemaakt.

Daarbij is opmerkelijk dat de bovengenoemde verschuiving naar projectsubsidies die op het lijf van zowel de vormgeving als bouwkunst geschreven zijn en daar als het ware uit voortgekomen zijn (als Eva uit de rib van Adam), ook goed valt bij de beeldende kunst. Zowel de commissies als de aanvragers lijken hun weg door de veelheid aan projectsubsidies te kunnen vinden. De samenhang tussen de regeling stimuleringsubsidies waar de projectsubsidies het cruciale onderdeel van zijn en de regeling basissubsidies wordt door de aanvragers onderkend en benut. Hetzelfde geldt voor de praktijksubsidie voor vormgevers en architecten. Omdat dit alles de crux van de nieuwe regelingen vormt wil ik dat hier graag signaleren en die voorlopige tussenbalans van een batig saldo voorzien.

Het cultureel ondernemerschap als beoordelingscriterium heeft inmiddels zijn specifieke waarde bewezen en kan in positieve zin de discussie ten gunste van de aanvrager verrijken.

De keerzijde van de nieuwe en eigentijdse regelingen met zijn subsidies op maat en vooral ook zijn voorlopige toekenningen en afrekening achteraf is dat de afhandeling van de aanvragen veel en veel meer tijd vergt. De werkbeursaanvraag verliep volgens een standaardprocedure waarin begroting en afrekening geen rol speelden; nu moeten begrotingen nagelopen worden, inhoudelijke en zakelijke toetsingen op onderdelen gegeven worden en vervolgens in een latere fase, na afloop van het project, de afrekening naast de begroting gelegd worden – waarna, bij goedkeuring, het restantsubsidiebedrag toegekend wordt. De beoogde flexibilisering, modernisering en verzakelijking kent dus onmiskenbaar zijn eigen prijs - zowel in de overhead als in de verlengde bureaucratische armslag.

Het Fonds heeft verder ingezet op verruiming van het buitenlandbeleid door nieuwe ateliers met zijn netwerk te verknopen. Mede dankzij toegekende HGIS-gelden is er nu ook een atelier in Stockholm en Istanbul – beide plaatsen en de daaruit resulterende samenwerkingsverbanden met de lokale en nationale kunstwereld stemt ons tot grote tevredenheid. Daarnaast is er een atelier in Londen en Banff (Canada).

Het is onmogelijk hier alle aspecten van het nieuwe beleid langs te gaan – wel wil ik nog de Innovatie Commissie noemen die zichzelf in het afgelopen jaar heeft geformuleerd en het Fonds de komende jaren nog een andere en gewenste dynamiek kan geven. De nieuwe Bemiddelaarssubsidies voorzien in een klaarblijkelijke behoefte gezien de kwaliteit van de aanvragen – het Fonds BKVB hoopt hiermee o.a. het kritische, reflectieve niveau van bemiddelaars te garanderen.

IV. Vooruitblik

Voor de volgende cultuurplanperiode zal het Fonds dus niet met grote wijzigingen komen – dat wel doen zou in beleidsmatig opzicht een verwerpelijke vorm van joy-riding zijn. Wel wil het Fonds een aantal uitgangspunten en beleidsprioriteiten aanscherpen en verhelderen. Zo is het Fonds BKVB voornemens een tweetal doelsubsidies in te stellen waarbij het denkt aan de Marco Polo-subsidie en de Peter Pan-subsidie. De Marco Polo-subsidie wil kunstenaars stimuleren hun vleugels naar het buitenland uit te slaan en daar voor kortere of langere tijd in betekenisvolle verbanden te werken en tentoon te stellen – dit kan in samenwerking met Trans Artists geschieden; de Peter Pan-subsidie wil kunstenaars stimuleren hoogwaardige projecten op scholen met en voor leerlingen te ondernemen, het Fonds hoopt hier ook extra geld voor te krijgen zodat dit een serieuze en geslaagde poging wordt om het domein van de beeldende kunst voor jongeren te ontsluiten.

Ook zal het Fonds in het nieuwe beleidsplan, waar nodig, de regelingen specifiek maken voor de verschillende disciplines waardoor er recht gedaan kan worden aan de eigenheid van zowel de vormgeving als de bouwkunst – en vanzelfsprekend ook de beeldende kunst.

Tot slot wil ik opmerken dat de midtermreview een onzalige gedachte is.

Lex ter Braak
directeur Fonds BKVB